

ZEYTİNBURNU
**KÜLTÜR
VADİSİ**
1

Zeytinburnu Belediyesi Kùltür Yayınları
Kitap No: 54

Yayın Koordinatörü:
Erdem Zekeriya İskenderođlu
Nurullah Yıldız

Zeytinburnu Kùltür Vadisi **1. Cilt**

Editör:
Murat D. Çekin

Yayına Hazırlık:
Murat Öztabak

Redaktör:
Nihal Boztekin

Sanat Yönetmeni:
Ömer Onay

Fotoğraf Editörü:
Murat Gür

ISBN 978-975-2485-26-6
TC Kùltür ve Turizm Bakanlığı
Sertifika No: 40688

1. Baskı
İstanbul, Aralık 2018

Baskı-Cilt: Seçil Ofset
100. Yıl Mahallesi Massit Matbaacılar Sitesi
4. Cadde No: 77 Bağcılar İSTANBUL
Sertifika No: 12068

444 1984

zeytinburnu.istanbul

Mûsikî Tarihimizde Yenikapı Mevlevîhânesi'nin Yeri ve Önemi¹

RUHİ AYANGİL

Fetihten hemen sonra İstanbul'da vücûd bulan ilk Mevlevî semâ mekânı, Kalendarhâne tekke-zâviyesi sayılmazsa, Dîvâne Mehmed Çelebi adına kurulan ve ilk Mevlevîhâne olan Kulekapısı (Galata) Mevlevîhânesi'nin (1491-92) ardından tesis olunan ikinci melevî dergâhı, Yenikapı Mevlevîhânesi'dir.²

16. yüzyıl sonunda (H. 1006/M. 1597] yeniçeri kâtibi Malkoç Mehmed Efendi tarafından Kemâl Ahmed Dede'ye hibe yoluyla vakfedilen arâzî üzerinde kurulan Yenikapı Mevlevîhânesi (Mevlevîhâne-i Bâb-ı Cedîd), kuruluşundan, tekke ve zâviyelerin kapatıldığı 1925 yılına değin³ yalnızca Mevlevî âdâb ve erkânının neşv ü nemâ bulduğu bir dergâh (âsitâne) değil, aynı zamanda gerek dînî gerekse dindışı Türk mûsikîsinin, ilhâmını Mevlevî kültüründen alan Mevlevî tekke mûsikîsi, câmî mûsikîsi ve bunlar dışında kalan diğer makam mûsikîsi eserleriyle ilmî çalışmaların da başta gelen bir üretim ve uygulama mekânı olmuştur.

Kurulduğu günden sırlandığı vakte kadar, mûsikîmizin Mevlevî Tarîkati koluna mensup bestekâr, nazariyeci ve icrâcılarının nicesi bu dergâhtan aldıkları mânevî feyz ve ilhamla ortaya koydukları eserler ve orada yaptıkları hizmetlerle mûsikî tarihimizin unutulmaz isimleri arasında yer almışlardır.

Yenikapı Mevlevîhânesi'ndeki mânevî iklimden feyz ve ilhâm alarak yetişmiş mûsikîşinaslar arasında dergâha intisâb etmiş dervişlerle, dergâhta postnişinlik makâmını üstlenen şeyh efendiler yanında, ne şeyh ne de derviş olmayıp, dergâhla maddî ve mânevî münâsebetlerini yalnızca muhîb veya meşk halkasının bir ferdi sıfatı ile sürdürmüş, dergâha hizmet etmiş padişâhlardan diğer devlet adamlarına, her kademe halktan kimselere varıncaya değin bir dizi sîmâ, elde olunabilen isimlerine, yaşam öykülerine, eserlerine, mûsikî ile olan alâkalarına ait bilgi ve anekdotlarla bu yazı çerçevesinde ele alınıp anlatılmaya gayret edilecektir.

Her Mevlevîhânedeki olduğu gibi Yenikapı Mevlevîhânesi'nde de hizmette bulunan degâh ahâlîsi (ihvân), başlıca şu isim ve sıfatlarla dergâhtaki hizmetlerini yerine getirirlerdi: şeyh, postnişin, neyzenbaşı, neyzen, kudûmzenbaşı, kudûmzen, mutrib, kemânî ya'ni rübâbî, semâzenbaşı, küçek, n'athân, âyinhan, hâfız,

1 Bu yazı, Ruhi Ayangil, "Yenikapı Mevlevîhânesi'nden Yetişen Mûsikîşinaslar", *Yenikapı Mevlevîhânesi Restorasyonu*, Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul, 2015 başlıklı makale esas alınarak hazırlanmıştır. Yazarın tercih ettiği imlaya sadık kalınmıştır.

2 Abdülbâki Gölpınarlı, *Mevlânâ'dan Sonra Mevlevîlik*, İnkılâp Kitabevi, İstanbul, 1953, s. 338.

3 30 Kasım 1925 tarihinde kabul edilip 13 Aralık 1925 tarihli *Resmî Gazete*'de yayınlanarak yürürlüğe giren 677 sayılı kanun mücibince.

aşîrhân, mesnevîhân, müezzin, müezzin-i sâni, imam, aşçı dede, aşçıbaşı, tabbâh/ân, ser tabbâhân, âbrîzci, meydancı, duacı/ duâgû, kayyım-ı semâhâne, kandilci, sebilci, çârûb-keş, türbedâr, bevvâb, (hizmet-i meydanda) müstahdem.

Bunlar içerisinde genel olarak “mûsikîşinas” nitelemesi içine giren meslek ve görevler itibâriyle başlıca “bestekâr”, “neyzenbaşı”, “neyzen”, “kudûmzen”, “kudûmzenbaşı”, “kemânî/ rûbâbî”, “hâfız”, “nâ’tân”, “âyînhân”, “aşîrhân”, “müezzin”, “imam”, “semâzen” vb. alt başlıklarında vâkî tesbitlerimiz, kronolojik bir akış içinde sunulacak; ulaşılan isimlerle meslekleri, en sonda, yüzyıllara ve yıllara göre listelenerek bir kez daha verilecektir. Takdîr olunur ki, bu tesbitler mümkün olduğunca günümüze intikal etmiş yazılı bilgi ve belgelerle, sıhhatli olduğuna kanaat getirilmiş şifâhî aktarımlara/duyumlara dayanılarak yapıldığından, listelemede bazı eksikliklerin kaçınılmaz olacağı açıktır. Öte yandan bu çalışma çerçevesinde zikredilen mûsikî erbâbının, mûsikî târihimizin çoğu kez sarîh olmayan bilgi ve söylencelerin neticesi olan belirsizliklerinden de mümkün mertebe uzak durularak konu, olduğunca sınırlı olarak işlenip takdîm edilecektir.

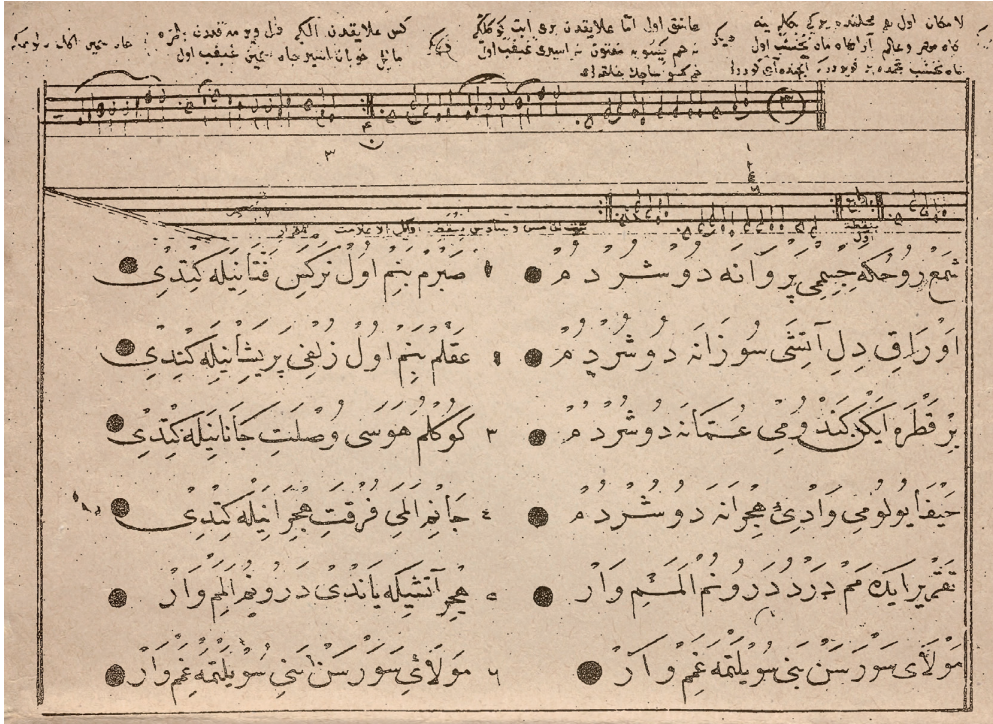
MÛSİKİ TARİHİMİZDE MEVLEVÎHÂNELER

Mûsikî tarihimiz, devirleri, konuları itibâriyle henüz büyük ölçüde tasnîf edilmemiş; bestekârların ve ün sâhibi icrâcîların ayrıntılı hayat hikâyelerine, eserlerine, dönemler itibâri ile öne çıkan, icrâ olunan formlara, çalgılara, icrâ kaidelelerine, besteleme usûllerine ve bunların hepsini kapsayan eğitim metodolojisine ilişkin kesin bilgilerin bulunmadığı; eğitim kurumları ve işleyişleriyle alakalı, ya çok kısıtlı belgelere ya da çoğunluğu söylence niteliğindeki aktarımlara ve yine çoğunlukla ikinci elden, dolaylı kaynaklara başvurularak elde olunan bilgilerle kotarılan ve anlaşılmaya gayret olunan bir târihtir.

Türk makam mûsikîsi (köy halk mûsikîmiz dışarıda tutulursa) başlıca, iki alt ayrımda: a) dînî mûsikî (câmî ve tekke mûsikîsi) ile b) dindışı mûsikî (şehir mûsikîsi ve askerî mûsikî) başlıkları altında incelenir. Bu alt ayrımlara dâhil olan müzikler, yüzyıllar içinde (takipçisiz kalmış birkaç kişisel girişim hâric tutulacak olursa),⁴ (çocukların kulaktan kulağa oyununda olduğu gibi) tamamen şifâhî aktarıma dayalı, nota yazısı ile kaydedilmemiş, ama yalnızca muktedir mûsikîcilerin hâfızalarına emânet edilerek yüzyıllar boyu süren yolculuklarına “meşk yöntemi” ile devam edip, toplumun ortak (anonim) hâfızasında yer etmiş ve (ilk hallerinden oldukça farklı bir kisveye bürünmüş olsalar dahî) bu yolla belirleyici/normatif bir kültür değeri vasfını kazanmış yüksek san’at mahsûlü ürünlerdir. Aşağıdaki resimde, günümüzde “Niyâz İlâhîsi” olarak bilinen ve semâ mukabelelerinin nihâyetinde sıklıkla icrâ olunan Segâh makamındaki “Şem-i rûhuna cismimi pervâne düşürdüm / Evrâk-ı dili âteş-i sûzâne düşürdüm” güfteli ilâhî, 17. yüzyılda Ali Ufkî Bey tarafından *Mecmûa-i Sâz ü Söz* serlevhâli cönküne kaydettiği üzere, orijinal yazılışı ve tarafımızdan günümüz notasına aktarılmış biçimi ile yer almaktadır. Ezgi yapısı günümüze oldukça değişerek gelen ilâhînin bu kaydı, Mevlevî tekke mûsikîsi örneğine ait bilinen tek ve en eski notalı örnektir.

⁴ 17. ve 18. yüzyılda Ali Ufkî, Kantemiroğlu, Nâyî Mustafa Kevserî'nin kişisel nota ile kaydetme yöntemleri dışında.

Bizde mûsikî öğrenimi, en eski çağlardan beri yetenekli bir öğrencinin döneminin yetkin üstâd/lar/ının önünde diz dövüp usûlleri kulak ve hançere yolu ile makam perde, âvâze, şûbe ve terkîblerini, bunların içinde yer aldığı bir dizi sözlü veya saz repertuarına ilişkin eserleri, âyîn-i şerîfler, fasıllar, takımlar hâlinde, uzun zamana yayılan sayısız tekrarlarla hâfızasına nakşedip, bir dönem sonra kendi talebesine de yine aynı yöntemle aktaracağı birikimi (mahfûzât) elde etmek şeklinde gerçekleşmiştir. Bu meşk yöntemi ile öğrenme safhasında ve sonrasında, kendisinin de tıpkı gerek kendi üstâdının, gerekse daha eski üstâdların eserleri ile özdeş ama onlara benzemeyen, kendi tasarladığı terkîbler, bestelediği yeni eserlerle kazanımını ve genel mûsikî bilgisini ve repertuarını zenginleştirecek bir yol izlemesi kaçınılmazdı.

Segâh makamındaki "Niyâz İllâhîsî"nin Ali Ufkî'nin *Mecmûa-i Saz ü Sôz*'ündeki notası
British Library, Sloane Books, No 3114'teki cönkten mikrofilm (Ayangil Arşivi)

Adına kısaca "mûsikî meşki" denen bu genel geçer öğrenim ve öğretim yöntemi, sarayda da, ordugâhta da, konakta da, evde de, dergâhta da aynı şekilde sürdürülüyor, mûsikî ve onu oluşturan eserler, şehir/ler, ülke/ler sathında böylece yaygınlaşıyordu. İşte mûsikînin bu yolla öğrenildiği ve üretildiği ortamlardan bir tanesi ve başlıcası da Mevlevîhâneler idi. Bu nedenle –özellikle– Mevlevîhâneler, tarihimizde dönemlerinin konservatuarı olarak anılmış,⁵ buralardan yetişen mûsikîciler, musikî bahisleri ve ilmi yanında Mevlevî âdab ve erkânı ile de donanımlı birer Mevlevî dervişi veya şeyhi olarak mûsikî tarihimizde kalıcı eserlere imzalarını atmışlardır.

İstanbul'da kurulmuş Galata, Kasımpaşa, Beşiktaş, Bahâriye, Üsküdar Mevlevîhâneleri arasında Yenikapı Mevlevîhânesi, "âsitâne" vasfını hâiz olması yanında özellikle, çağlar boyu Türk mûsikîsinin büyük üstâdlarının yetiştiği veya

⁵ Fazlı Arslan, *İslâm Medeniyetinde Mûsikî*, Beyan Yayınları, İstanbul, 2015, s. 389.

19. yüzyıl sonunda bir semâ âyini sonrası

hizmette bulunduğu bir mekân olması itibârı ile de son derecede ayrıcalıklı bir yere sahiptir.

YENİKAPI MEVLEVİHÂNESİ'NİN MÜSİKİ TARİHİMİZDEKİ YERİ

Yaklaşık 350 yıl süreyle, gerek şeyh, gerek derviş, gerek muhîb, gerekse müdâvîm olarak Yenikapı Mevlevîhânesi'nde bulunmuş ve müsikîye hizmet etmiş sayısız şahsiyet olagelmıştır. Mevlevî dergâhlarının temel işlevi, Hz. Mevlâna [KS]'dan kaynaklanan Mevlevî umdeleri, âdâb ve erkânı zemîninde, “vahdet” inancına hizmettir. Bunu sağlama, artırma ve güçlendirme yolunda, Mevlevîhâne postnişini olan dönemin şeyh efendisinin irşâd ve riyâsetinde “mesnevî şerhi”nin yapılması, “Mevlevî usûlü”nün yânî “semâ mukabelesi”nin haftanın belli gün ve akşamlarında ifâ edilmesi esastır, âdettendir. Bu mukabele akşamlarında, meydan uyandırılır, postnişin efendinin huzûru ile mutrîb ve semâ (mutribân ve semâzenler) heyetine dâhil dervişler meydanda (semâhâne/ism-i Celâl meydanı) yerlerini alırlar, Mevlevî âyîn-i şerîfi eşliğinde usûlü gerçekleştirirler.

Usûlün belli başlı görev üstlenicileri sırasıyla, postnişin (şeyh efendi/ler), meydancı dede, semâzenbaşı, neyzenbaşı, kudûmzenbaşı, hâfız-ı Kur'an/aşirhân ve na'thân yanında, semâ ve mutrîb heyetini teşkil eden semâzen, âyinhân ve sâzendegândan oluşan diğer “canlar/ dervişler”dir. Bu dergâh mensûbîni dışında, semâhâneyi çevreleyen maksûrelerde (kafes veya parmaklıkla ayrılmış

özel bölümlerde) muhibbân ve müdâvim sıfatıyla hanımlar, dönemin pâdişahı ve devlet adamları ile her sınıf halktan kimseler de mukabeleye (usûle) mânen iştirâk etmişlerdir.

Mevlevî usûlünde gerçekleştirilen “zikr”in adı, “semâ”dır. Bu yüzden Mevlevî usûlünün en yaygın adı da “semâ mukabelesi”dir. Semâ mukabelesi, bestekârı bilinmeyen (Pencgâh, Dügâh ve Hüseyinî makamlarında) üç kadîm âyîn-i şerif, bestekârı bilinen ilk âyîn olarak Köçek Derviş Mustafa Dede’nin (doğumu, hicri 1095/miladi 1683) Beyâtî makamındaki âyîn-i şerîfi⁶ yanında, yukarıda anılan diğer Mevlevîhânelerle Yenikapı Mevlevîhânesi’nden yetişmiş bestekârların besledikleri muhtelif âyîn-i şerîflerin icrası sûretiyle yapılagelmiştir.

İcrâsıyla semâ mukabelesi yapılan âyinler, “meydan görmüş” ıstılahı ile nite-lenir. Böylelikle Yenikapı Mevlevîhânesi, hem kadîm âyinlerin, hem de onlara ilâve olarak –zaman içinde– yeni bestelenmiş birçok âyîn-i şerîfin de ilk kez meydan gördüğü bir “ism-i Celâl meydanı”, bir “evliyâ’Ullah meydanı”dır.

Semâ mukabelesi ile meydana çıkmak, hem semâ eden, hem de mutrîbde yer alan mûsikîşinas dervişler bakımından, “meşk”lerinin, “seyr-i sülûk”lerinin, yâni dergâhta görmeleri gerekli hizmet ve eğitimlerinin tamamlanmış olmasını gerekli kılar. Dergâha “ikrar vererek intisâb eden”ler başlangıçta, “nev niyâz canlar” olarak anılır. Dergâhtaki hizmetleri (seyr-i sülûkları) “matbah-ı şerîf/

Yenikapı Mevlevîhânesi,
19. yüzyıl sonu

⁶ Halil Can, “Mevlevîlikte Mûsikî ve Mûsikîde Mevlevîler”, *Musikî Mecmuası*, sayı 229, Hüsnütâbiat Matbaası, İstanbul, 1967, s. 229, 4.

matbâh-ı Mevlânâ'ya dâhil olmakla başlar. Sırasıyla “arakîyeleri”, hizmet/çile döneminden veya meşklarının hitâmından sonra da “sikkeleri” tekbirlenerek, şeyhinin ruhsatıyla, meydana çıkmaya hak kazanırlar. 1001 günlük Mevlvî çilesini tamamlayan canlar “dede” sıfatını kazanır, bunlardan bazıları (hususî kabiliyetleri de göz önüne alınarak) “hücrenişîn” olurlar, yâni kendilerine tahsis olunan küçük oda mekânlarında diğer nevniyâz, müdâvim veya tâliplere, alanlarına (şiiir, mûsikî, hat, tasavvuf, ilh.) uygun ders vermeye, bildiklerini aktarmaya (meşke) mezûn olurlar.

İşte Yenikapı Mevlevîhânesi de bu esaslar çerçevesinde tarîk-i aliyye-i Mevlevîye'ye dâir hizmetlerin yürütüldüğü, tasavvuf, kültür ve san'at hayatımıza son derecede önemli katkıların yapılmasına imkân vermiş, bünyesinde sayısız san'atkârın, bestekâr ve icrâcılarının yetişmesine yol açmış bir ilim, irfan ve irşâd merkezi vasfı ile mûsikî tarihimizdeki saygın yerini almıştır.

YENİKAPI MEVLEVÎHÂNESİ'NDE YETİŞMİŞ veya HİZMET ETMİŞ MÛSİKİŞİNASLAR

Buhûrîzâde Mustafa “İtrî” Çelebi

Yenikapı Mevlevîhânesi ile bağlantılı olduğu düşünülen ilk mûsikîşînâsın İtrî olduğu kaydedilir. Dînî ve dindışı mûsikî eserleri ile Türk mûsikîsinin en büyük bestekârı addolunan; Şeyhî'nin “İlm-i edvârda mâhir ve fenn-i mûsikîde akrânı nâdir”; Sâlim'in “Ol ilm-i edvârın hâce-i sânisî ve fenn-i mûsikînin Şeyh Nizâm-ı Hâkânîsi uşşâk-ı vâlâ nâm miyânında Buhûrîzâdelik unvânıyla şöret-i tam hâsil eyleyen zât-ı âlîmakam” ve Safâyî'nin “İlm-i edvârda devrin Hâce-i sânisî ve fenn-i mûsikîde şehrin Gulâm Şâdî'si olmağla sadâ-yı nevâ-yi nâlesi Irak ile Hicaz'ı pür âvâz ve nezâket âgâz-ı hoş nevâsı Nişâbur u Acem ve Isfahân'ı reşgendâz etmiştir” sözleriyle vafettikleri İtrî hakkındaki yazılı bilgileri yalnızca, Safâyî ve Salim tezkireleriyle Şeyhî'nin *Vakayî'ül Fuzalâ*'sında, Müstakîymzâde'nin *Tuhfe-i Hattâtîn*'inde ve Şeyhülislâm Es'ad Efendi'nin *Atrab'ül Âsâr*'ında bulabilmekteyiz.

İtrî'nin, nutk-ı şerîfi Hz. Mevlânâ'ya ait olan ve Rast makamında bestelediği Na't-ı Mevlânâ ile “Ey âşık-ı rûy-ı tu hezârân âşık” nutku ile başlayan Segâh makamındaki Mevlvî âyîn-i şerîfi –ki Köçek Derviş Mustafa Dede'nin Beyâtî âyîninden sonra bestelenmiş ilk âyîn olduğu kabul edilir– onun Mevlvî olduğuna “muhakkak” gözü ile bakılmasını sağlayan başlıca delillerdir. Ancak nedense tarihî menbalarda İtrî'nin Mevlevîliğine kat'iyen temas edilmediği de dikkat çekilen bir husustur. Raûf Yektâ'nın, “İtrî gençliğinde her hafta pazarertesi ve perşembe günleri mahallesine yakîn olan Yenikapı Mevlevîhânesi'ne devam eder ve mûsikîye hissettiği şiddetli hevesini tekkede dinlediği âyinlerden aldığı rûhânî neş'e ile tatmîne çalışırdı. Mûsikî aşkı, İtrî'nin nihayet Mevlvî olmasına sebep olmuştur. O tarihlerde Yenikapı dergâhında Câmî Ahmed Dede (vafatı, H. 1082/M. 1671)⁷ isminde âlim ve fâzıl bir zâtın şeyh olması pek çok kimseleri oraya cezbediyor, tekkede parlak Mevlvî âyinleri yapılıyordu. Bu münasebetle dergâh İstanbul'un en meşhur musikî üstadlarının toplanma yeri olmuştu”⁸ söz-

⁷ Reşad Ekrem Koçu, “Yenikapı Mevlevîhânesi”, *Mûsikî Mecmuası* [MM], sayı 170, İstanbul, 1962, s. 60.

⁸ Raûf Yektâ ve Ahmet Irsoy, *Türk Mûsikîsi Klâsiklerinden Mevlvî Âyinleri* [MA], c. 7-2, İK Neşriyâtı, Hâşim Matbaası, İstanbul, 1934, s. 7, 8.

leriyle sadece şifâhî rivâyetlere dayanarak verdiği bu bilgileri esassız addetmek için ortada hiçbir sebebin olmadığı ve Yenikapı Mevlevîhânesi civarında doğmuş olan mûsikîşinas İtrî'nin o Mevlevîhâneye devam etmesi kadar tabîî bir şey olmadığının kabulü gerektiği ileri sürülmüştür.⁹

Mûsikîyi Hafız Post, Koca Osman ve Derviş Ömer gibi 17. asrın ileri gelen üstâdlarından meşk etmiş olabileceği kuvvetle tahmin edilen İtrî'nin, mükemmel bir hânende olarak, Sultan IV. Mehmed'in huzûr fasıllarında bulunarak padişahın ihsânına nail olduğunu ve esirciler kethüdâlığı pâyesi ile taltif edildiğini yine yukarıda anılan kaynaklardan öğreniyoruz. Aynı zamanda kuvvetli bir şâîr ve Siyâhî Ahmet Dede'den icâzetli bir tâ'lik hattatı olduğu da bilinen İtrî'nin şüphesiz ki en ayırd edici vasfı, onun yüksek bestekârlığı ve günümüze ulaşan ölümsüz eserleridir. Nâdir olarak kendi güftelerini ve ekseriyetle Fuzûlî, Nev'î, Şehrî, Nâbî gibi şâirlerin ve arkadaşı Nazîm'in şiirlerini besteleyen İtrî'nin din-dişi formlardaki eserleri yanında asıl kudreti, dînî mûsikî verimlerinde görülür.

Her ne kadar dînî mûsikînin tekke ve câmî mûsikîsine ilişkin başyapıtları olarak addolunan Segâh Bayram Tekbîri ile Segâh makamındaki *Salât-ı Ümmiye*'nin Hatib Zâkirî Hasan Efendi'ye ait olduğu hususunda görüşler varsa da,¹⁰ bu dehâ mahsûlü eserlerin İtrî'ye ait oldukları hususunda literatürde kanaat birliği vardır. Muhtemeldir ki bestelendiği günden bu yana bilumum semâ mukabelelerinin başlangıcında okunması hiç terk edilmemiş Rast Na't-ı Mevlânâ'sı ile mukabele edilen Segâh âyîn-i şerifi, yukarıdaki bilgiler ışığında, ilk kez Yenikapı Mevlevîhânesi'nde meydan görmüş; yine Segâh Tekbîr ile Salât-ı Ümmiye'si yanında tevşîh, ilâhî gibi diğer tekke ve câmî mûsikîsine verimleri de başta Yenikapı Mevlevîhânesi, diğer dergâhlar ve câmîlerde asırlar boyu seslendirilerek "vah-det" inancını pekiştiren ses âbideleri olarak günümüze intikal etmiştir.

İtrî'den Sonraki Dönem

İtrî'nin (17. yüzyıl) Segâh âyîn-i şerifinden sonra 19. yüzyıla gelinceye kadar Mevlevî âyinleri bestekârlığı sahasında, Galata Mevlevîhânesi Şeyhi Kutb-ı Nâyî Osman Dede Efendi'nin (1652?-1730) Hicaz, Rast, Uşşâk ve Çargâh âyîn-i şerifleri dışında ism-i Celâl meydanlarını tezyîn eden, şöretşîâr çok sayıda te'lif ne yazık ki görülmemektedir. Bunlardan Hicaz âyîn-i şerifin de (yazısızlık yüzünden) bir süre sonra kısmen unutulmuş olmasının Mevlevîler arasında üzüntüye neden olduğu bir vâkiadır. Bu dönemsel verim kısıtlılığında, mûsikînin "dînen câiz olmadığı, bid'at olduğu, Mevlevîlerin çalgı çalıp, tahta deptikleri" yollu bir dizi tezvîrâtle bir süre Mevlevîhânelerin sırlanmasına yol açan olumsuzlukların da rolü olabilir.¹¹

Mevlevî tekke mûsikîsine verimlerinin giderek, özellikle Sultan III. Selîm döneminden (19. yüzyıl) itibâren yeniden arttığı görülür. Her ne kadar 17. yüzyılda bestekâr pâdişah vasfıyla başta Sultan IV. Murad'ın¹² ve bazı muakkîblerinin Hz. Mevlânâ dergâhlarının tâmîri, ihyâsı yolunda yakın alâka ve hizmetleri, dergâh ziyâretleri, meşâyih'e iltifatları vukû' bulmuş ise de, özellikle Sultan III. Selim'den başlayarak, sonrasında da Sultan II. Mahmud'un, Sultan Abdülmecid,

⁹ Sadettin Nüzhet Ergun, *Türk Müsîkîsi Antolojisi*, c. 1, Rıza Koşkun Matbaası, İstanbul, 1942, s. 130.

¹⁰ Dr. Subhi Ezgi, *Temcîd-Nâ't-Salât-Durak [TNSD]*, İstanbul Konservatuvarı Neşriyatı, İstanbul, 1945, s. 7-14.

¹¹ Kadızâdeliler, Ustuvânî, Şeyhülislâm Mehmed Vâni gibi din adamları ve vâizlerin "Devrân yapılan tekke yıkılıp, temeli birkaç arşın kazınarak çıkan toprak denize dökülmedikçe orada namaz kılınmaz" sözü, dönemin mûsikî ve semâ karşıtı zihniyetini yansıtmaması bakımından önemlidir. Gölpinarlı, *age.*, s. 160; ayrıca bkz. Madeline C. Zilfi, *Osmanlı Ulemâsı*, çev. Mehmet Faruk Özçınar, Birleşik Yayınevi, Ankara, 2008, s. 160.

¹² M. Ziyâ, *Yenikapı Mevlevîhânesi*, Ataç Yayınları, İstanbul, 2005, s. 95.

Abdülaziz ve V. Mehmed Reşad'ın Mevlevîyete derin hürmet ve muhabbetleri neticesinde bu yoldaki hizmet, teşvik ve örnek patronajları da alandaki verimliliği destekleyen başlıca neden olmuştur. Öte yandan, 19. yüzyıldan itibaren Mevlevîhânelerdeki ilim, irfân ve san'at hayatının tâkîp edilmesine (yetersiz de olsa) imkân veren yazılı kaynakların binnisbe ortaya konması da alandaki bilgileri genişleten bir diğer önemli etkidir.

Âsitânenin ilk postnişîni Kemâl Ahmed Dede Efendi'den sonra, Yenikapı Mevlevîhânesi şeyhliğini derûhte eden, hepsi de Kur'anî ilimler ve tasavvuf irfânı ile donanımlı çoğu mesnevîhân, toplam yirmi şeyhin dördüncüsü olan Câmî Ahmed Dede'nin Itrî'yle olan münâsebeti dışında, altıncı şeyh Nâci Ahmed Dede'nin "Nâya âhenk etti mutrib devr edip câm-ı şarâb / Mevlevîler gibi girdiler semâ'a her habâb"¹³ beyti, kulağımıza Itrî sonrasının bizce muhâl semâ mukabelelerinden âşıkane sesler taşır. Dergâhın on üçüncü şeyhi Kütahyavî Ebûbekir Dede Efendi'nin M. 1745 senesinde meşîhat makamına tâyininden, dergâhların kapanmasına kadar geçen toplam yüz seksen yıl boyunca evlâtlarının ve torunlarının postnişîni olarak hizmet ettikleri ikinci bir dönem açılmıştır Yenikapı Mevlevîhânesi'nde. Ebûbekir Dede Efendi'nin evlâdından Ali Nutkî Dede, Abdûlbâkî Nâsir Dede, Hüseyin Receb Hüsni Dede, Abdürrahîm Kühî Dede, Osman Selâhaddin Dede, Mehmed Celâleddin Dede ve Mehmed Abdûlbâkî Dede Efendilerin meşîhatleri ile süren yaklaşık bu iki asırlık dönem, Mevlevî tekke mûsikîsinin de Türk mûsikîsi tarihinin de en parlak dönemini oluşturur.

Başta Ali Nutkî Dede Efendi olmak üzere, tasavvûf vâdisindeki donanımları yanı sıra, birçoğunun neyzen, neyzenbaşı, mûsikî âlimi, kudûmzenbaşı, tanbûrî, bes tekâr hüviyetleri de bulunan bu son devir şeyhlerinin zamân-ı meşîhatlerinde, âsitâne de yetişen veya hizmette bulunan pek çok mûsikîşinasın isimlerini, âsitâneye gelişlerini, meslek ve hizmetlerini gözlemlemeye imkân vermek üzere bir tür rûznâme (günce) veya sâlnâme (yıllık) hükmündeki *Defter-i Dervîşân'a*, Ali Nutkî Dede'den itibaren kaydetmiş olmalarının değeri büyüktür.

Tarihi boyunca birkaç kez yangın felâketine de mârûz kalmış olan Yenikapı Mevlevîhânesi'nin kültür-sanat ve mûsikî hayatımıza daha güçlü ışık tutabilecek evsafa yazılı bilgi ve belgelerinin birçoğunun bu yangınlar nedeni ile telef olduğu ihtimâli de göz ardı edilmemelidir. Bu yangınlardan sonuncusunu idrâk ederek, üzüntüsünün ömrünün hitâma ermesinde müessir olduğu dile getirilen son şeyh Mehmed Abdûlbâkî Dede'nin peder-i muhteremleri Şeyh Mehmed Celâleddin Dede Efendi, bu husûsu şu ibretâmiz ifâdeleriyle *Defter-i Dervîşân'a* kaydeder:

...bikazâen Lillâhi Te'âlâ zuhûra gelen bir harîk-i esef engîzde dergâh-ı şerîf ve pederim Ebu'l-kemâleyn Osman Selâhaddin Dede Efendimizden cihân değerinde yâdigâr olan kütüb-i nefîse ve bu âcizin dahî cem' eylediğim kütüb-u nâdire ile berâber muhterik olduğundan ..." 18 Muharrem'ül-harâm sene 1325 (3 Mart 1907) (*El fakîyr'ül hakîyr Ebu'l-burhân Mehmed Celâleddin, ibn'üş-şeyh Ebu'l-kemâleyn Osman Selâhaddin el Mevlevî, hâdim-i fu-*

13 M. Ziyâ, *age.*, s. 98.

karâ-yı Mevlevîhâne-i Bâb-ı Cedîd.) (DD2/ 79 b)

Yenikapı Mevlevîhânesi'nde özellikle son yüz seksen yılda gerek dergâha, gerekse mûsikîye hizmet etmiş olan her kademedeki mûsikîşinaslarla, eser ve hizmet alanları –geçerli şifâhî mâlûmât, Defter-i Dervîşân kayıtları ve diğer yazılı kaynaklardan elde olunan bilgiler eşliğinde– aşağıda yer almaktadır.

Sultan III. Selîm Hân (24 Ocak 1761-29 Temmuz 1808)

Sûzidilârâ makamında bestelediği âyîn-i şerîfi ile Mevleviyete olan derîn bağıllığını izhâr eden Sultan III. Selîm Hân'ın Yenikapı Mevlevîhânesi ile olan irtibatı, Şeyh Ali Nutkî Dede Efendi dervîşânından Dervîş Hamamcıoğlu İsmâil'in "Zülfündedir benim baht-ı siyâhım" mısra'sı ile başlayan Bûselik makamında ve şarkı formundaki ilk eserinin, İstanbul mûsikî mahfillerinden saraya dek ulaşması ve hünkârın bu eserin bestekârını, dergâhta henüz çilede iken, Musâhib-i Şehriyârî Vardakosta Ahmed Ağa mârifetiyle huzûra celbetmesi ile başlar.

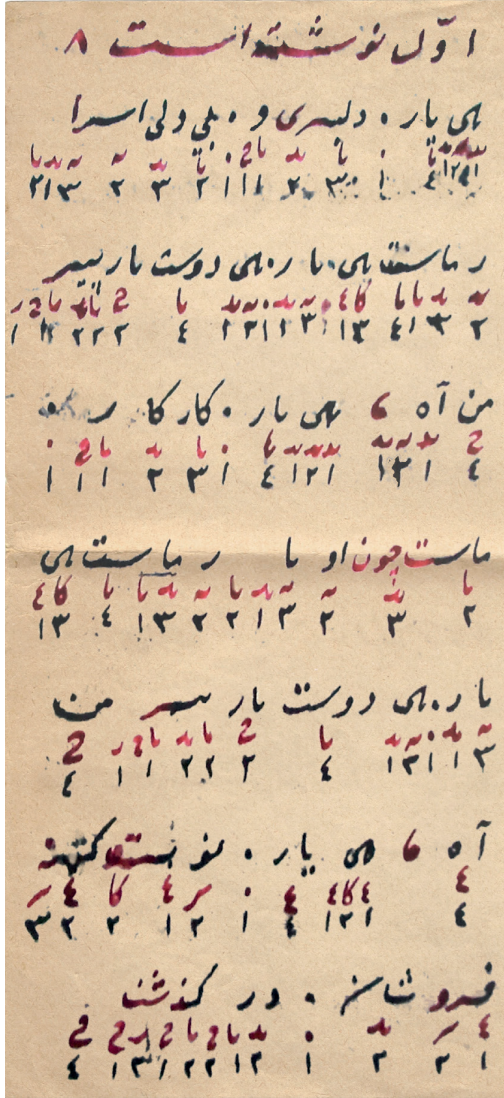
Sultan III. Selîm'in sıklıkla ziyâret ettiği Galata Hankâhı'nın şeyhi şâir Es'ad Galib Dede de Ali Nutkî Dede'nin dervîşidir. Diğer taraftan Yenikapı Şeyhi Abdülbâkî Nâsır Dede Efendi'nin Sultan III. Selîm'in arzusu ve yönlendirmesiyle kaleme aldığı *Tedkîyk ve Tahkîyk* ile hünkârın Sûzidilâra Peşrev, Âyîn-i Şerif ve Semâî'sini nota yazısı ile kaydedip huzûru saâdet makrûnlarına arz ettiği *Tahrîriye* risâleleri, sarayla Yenikapı Âsitânesi münâsebetinin ne denli yakın, hattâ iç içe olduğunu göstermeye kâfidir. Şehzâdeliğinden itibâren mûsikî ve şiirle meşgûl olan, "İlhâmî" mahlâsı ile şiirler kaleme alan, ney ve tanbûr çalan Sultan III. Selîm Hân, aynı zamanda devrinin büyük ve velût bir bestekârı, örnek bir san'at ve san'atkâr hâmîsi olarak da târihe geçmiştir.

Beş yaşında başladığı eğitimini, tahta çıktığı yirmi sekiz yaşına değin şiir ve mûsikî san'atlarının her birinde ustalık derecesine varıncaya kadar eğitim alarak sürdüren Sultan III. Selîm, her şeyden önce birinci sınıf bir bestekârdır. Selîm-i Sâlis'in mûsikîdeki başlıca hocası, Enderûn'da Âmâ Corci, Musâhib Kemânî Hızır Ağa ve Tanbûrî İzak'dan el ve feyz almış olan Sultan I. Abdülhamîd'in müezzınbaşı Kırmımlı Hâfız Ahmed Kâmil Efendi'dir. Şehâdeti sırasında üzerine çullananların kılıç darbelerine karşı kendisini fevkalâde iyi üflediği neyi ile savunmaya çalışan Sultan III. Selîm'in bir diğer hocası da kendisinden tanbûr meşk ettiği Ortaköylü bestekâr Tanbûrî İzak'tır.

Sultan III. Selim

III. Selim'in Sûzidilârâ
âyîn-i şerîfinin
Abdülbâkî Nâsır
Dede notası (19.
yüzyıl) ile yazılı şekli
(AND, Tahrîriye, Nafiz
Paşa K, Süleymaniye
Küt. No: 1242)

Hocalarına ve devrinin san'atkârlarına karşı gösterdiği hürmet, teveccüh, ihsân ve iltifatları ile de örnek bir kişilik sergileyen Sultan III. Selîm, "III. Selîm Eko-lü" olarak da adlandırılan ve Şâkir Ağa, Sadullah Ağa, Vardakosta Ahmed Ağa, İsmâil Dede Efendi, Şeyh Galib gibi isimlerle biçimlenen 19. yüzyıl müzik ve san'at hareketinde başlıca iki vasfı ile belirleyici olmuştur.

Bunlardan ilki, mûsikînin yazıya geçirilmesi, yâni makam müziğinin nota ile yazılması konusunda müzisyenleri (örnekle: Abdülbâkî Nâsır Dede, Hamparsum Limoncuyan) teşvîk etmesi, hattâ vazîfelendirmesi, ikincisi ise mûsikîde eski üstâdlardan bu yana "Terkîbde nihâyet yokdur" kuralı uyarınca "mürekkap makam"lar dağarına "Arazbârbûselik'ten Evcârâ'ya; Şevkefzâ'dan Sûzidilârâ'ya", hepsi de klâsik takımlarla (gerek kendisi, gerekse devrinin bestekârlarınca) örneklenerek Türk makam müziğinin başyapıtları arasında yerini almış eserlerin bestelendiği, yaklaşık "on beş mürekkep makam ihtirâ'ı" sûretiyle makam terkîblerinin gelişimine katkıda bulunmuş olmasıdır.

Sultan III. Selîm'in nota yazısına sahip olunması ve makam terkîblerinin çeşitlendirilmesi yolundaki bu tür girişimleri, bazı sonuçları itibârı ile günümüze dahî izler düşüren önemli bir bilim ve san'at çabası ve uzgörü örneğidir.

Mevlevî tekke mûsikîsinin şâheserlerinden addolunan III. Selîm Hân'ın "Dilberi vü bi dili esrâr mâst" nutku ile başlayan Sûzidilârâ âyîn-i şerîfinin baş kısmının, Abdülbâkî Nâsır Dede Efendi'nin "Tahrîriye" isimli yazmasındaki şeklini aşağıda veriyoruz.

Musâhib Seyyid [Vardakosta] Ahmed Ağa (1728?-1795)

Yenikapı Mevlevîhânesi'nin on yedinci şeyhi, "Fârâbi-i sâni" Künhî Abdürrahîm Efendi'nin talebesinden ve III. Selîm'in musâhiblerinden ve Galata Mevlevîhânesi kudûmzenbaşısı Dervîş Mehmed'in arkadaş ve yârânından Musâhib Ahmed Ağa, Tarikat-ı Mevleviyeye'ye cezbe derecesindeki tutkusu sebebiyle, mûsikîdeki yetenek ve kavrayışını geliştirmeye gayret sarf edip, "Men şâhbâz-ı kudsem ez lâmekân resîde" nutkîyle başlayan Hicaz; "Dûş-i ber dergâh-ı izzet kûs-ı sultânî zedem" nutkîyle başlayan Nihâvend ve Sabâ makamlarında üç âyîn-i şerîf bestelemiştir.

Bunları sıklıkla zamanın büyük zâtleri huzûrunda terennüm eder ve dinleyenleri fevkalâde "neşveyâb" eylemiş. Musâhib Ahmed Ağa'nın muhtelif makamlardan bestelediği nâdîde peşrevleri de

vardır ki her birisi birer mûsikî nümûnesi olmağa lâyık ve sezâdır. Bestekârımızın Sabâ makamında bestelemiş olduğu âyîn-i şerîf, o zaman her nedense umûmîleşmeden unutulmuş arasındaki yerini almış, günümüze erişememiştir. Hicrî 1209/miladî 1795 yılında fânî âleme vedâ ederek Mesnevî şârihi İsmâil Ankaravî Hazretleri'nin Galata Hankâhı'ndaki kabr-i şeriflerinin sağ tarafına defn edilmiştir. Gerek Musâhib Ahmed Ağa'nın, gerekse refiki Kudûmzenbaş

Dervîş Mehmed'in şiir vâdisindeki iktidarlarını Tezkîre'sinde takdîr dolu ifâdelelerle beyân ve teslim eden Esrâr Dede meyânında Gâlib Dede de, merhûm bestekârımızın vefâtı hakkında şu tarihi inşâd buyurmuştur:

*Musâhib Seyyid Ahmed ol hünermend / Ki olmuştu bu dehre pîr-i farâb
Vefâtında dedim târih Gâlib / Musâhib oldu hâmuşâne ahbâb.¹⁴*

Hâfız Abdürrahîm Şeydâ Dede Efendi (Vefâtı 1790)

Üsküdar ve (misâfîret yoluyla) Yenikapı ve Galata Mevlevîhâneleri'nde "kudûmzenbaşı" olarak hizmet etmiş olan Şeydâ Dede Efendi, aynı zamanda "hâfız-ı kelâm'Ullah", âyînân, neyzen ve bestekâr vasıfları ile bilinir. Istanbuldudur. "Fukarâ-i tarîkat-ı Halvetiyeden bir zâtın oğlu" olan Abdürrahîm Şeydâ Dede'nin gözlerinin genç yaşlarından başlayarak görmediği ve bu sebeple "fenn-i mûsikîye intisab ve o yüzden temîn-i mâişet mülâhazasıyla Mevlevîhânelere girmiş" olduğu zikredilmiştir. Başlangıçta, Galata Şeyhi Selîm Dede merhûmdan "sikke pûşî inâbet" olmuş ve ihvâna dâhil cânlardan nây ve âyînânlık ta'lim etmiştir.

Kısa zamanda mûsikî fennine sâhib olarak "zamânının Hafız Post'u" olarak anılan Hâfız Şeydâ Dede'nin aynı zamanda, şiir inşâd etmek kabiliyeti de olduğundan, bestelerinin güftelerini mutlaka kendisi nazm etmek mûtâdı olduğu da bilinir. Aşağıdaki beyitler onun şâir husûsiyetine örnek teşkil eder:

Kıt'a

*Kul oldum bir cefâkâre cihân bâğında gülfemdir
Mecâlim yokdur inkâre firâkı bana mâtemdir
Gönül sevdi o şehbâzı tükenmez şîve vü nâzı
Güzellerin serefrâzı gören vasluna irsemdir*

Abdürrahîm Şeydâ Dede, "Mâhestü nemîdânem hurşîdi râhat yâne / Bu ayrılık oduna cânım nice bir yâne" nutk-ı şerîfi ile başlayan Irak makamındaki hârikulâde bir âyîn-i şerîfin bestekârı olarak şöhret bulmuştur. Dindışı mûsikî alanında da birçok makamlarda murabba', semâî ve nakış semâîleri olduğu gibi, Hüzâm makamında bestelediği büyük bir kâr-ı nâtıkı, mûsikî kudretinin ne derece yüksek olduğunun delili sayılır. Ali Nutkî Dede'nin, "Vefât-ı Şeydâ Hâfız hânende 10 S gurre-i leyle, saat 3 geçerek" (DD/17 a) ibâresiyle kaydettiği ve H. 1214 tarihinde vefât eden Hâfız Abdürrahîm Şeydâ Dede Efendi, Üsküdar Mevlevîhânesi'nin meşâyîha mahsus makberesine defnedilmiştir.¹⁵

Seyyid Ali Nutkî Dede Efendi (27 Temmuz 1762-4 Eylül 1804)

Kütahyavî Seyyid Ebûbekir Dede Efendi'nin birbiri ardınca meşîhât makamını şereflendiren üç oğlundan ilkidir. M. 1775 tarihinde Yenikapı Mevlevîhânesi'nin on dördüncü şeyhi olarak post iclâsı gerçekleşmiş, otuz yıllık meşîhât hizmetinin ardından 1804'te kırk üç yaşında vefât etmiştir.¹⁶

Vefâtına ilişkin Defter-i Dervîşân'da Abdülbâkî Nâsır Dede'in kaydı şu şekildedir:

Birâderim eşşeyh Seyyid Ali Dede Efendi'nin vefâtı, sene 1219 şeb-i pençşenbe, râbi-i mâh-ı Cemâziyel'evvel Temmuzun yigirmisekizinci gicesi (4 Eylül

¹⁴ Yektâ-Irsoy, age., c. 9-4, s. 483; Sadettin Heper, *Mevlevî Âyinleri*, Konya Turizm Derneği Yay., Konya, 1974, s. 515.

¹⁵ Yektâ-Irsoy, age., s. 447-450; Heper, age., s. 517.

¹⁶ M. Ziyâ, age., s. 122.

1804) saat üçü geçerek vefat eyledi. Merhûm bir hafta mikdarı haste olup ve hastalığında hânesinden dergâha gelip iki üç gün dergâhta oturup dergâhta hücrelerinde vefât eylemiştir... ..Dergâh-ı şerîfde türbe-i şerîfin Çelebi Ebûbekir Efendi hazretlerinin ve Kemâl Ahmed Dede hazretlerinin ve pederimiz Ebûbekir Dede Efendi hazretlerinin ayakları ucunda defn olunmuştur. Rahmetullahi aleyh rahmeten, vâsi'aten. Ve merhûmun müddet-i meşihati otuzuncu sene içindedir. 4 Ca sene 1219. Afîfe nâm kebîre bir kerîmesi kalmıştır. Sellemehumullah.” (El fakîr, el hakîyr Dervîş Seyyid Abdülbâkî el Mevlevî, ibn-i eş-şeyh es seygid Ebûbekir el Mevlevî)

Şeyh Seyyid Ali Nutkî Dede Efendi'nin el yazısıyla, aralarında Dervîş Es'ad Gâlib ve Hamamcızâde Dervîş İsmâil isimlerinin de yer aldığı Defter-i Dervîşân'daki kayıtları (Defter-i Dervîşân, Süleymaniye Küt. Nafiz Paşa K, No: 1194, v: 4 b)

Ali Nutkî Dede'nin 26 Mayıs 1799'dan itibaren yazmaya başladığı *Defter-i Dervîşân* kayıtlarına nazaran, zamân-ı meşihatinde “hücrenişin olan canlar”dan (türbedar) Dervîş Mehmed, Na'than, hicrî 1190; Dervîş Mehmed, Mûsikârî, hicrî 1190; Koca Dervîş Ömer, Neyzen, hicrî 1191; sonradan Filibe Şeyhi olan Dervîş (Seyyid) Hasan, Neyzenbaşı, hicrî 1204; sonradan Galata, Beşiktaş, Kasımpaşa hânkâhlarında neyzenbaşı olan Dervîş Mehmed Emin, Neyzen (DD1/1 b) idiler.

Yine Ali Nutkî Dede döneminde “matbâh-ı şerîf”de “çille güzîn” olan canlar arasında (matbaha geliş tarihleriyle): İstanbulî Dervîş Es'ad Galib, H. 1198 (H. 1205 Galata Şeyhi olup vefatı H. 1213'tür); (Zileli) Dervîş İbrahim, Hâfız, H. 1203; Dervîş Ebûbekir, Hâfız, H. 1203 ve Hamamcızâde Dervîş İsmâil, İstanbulî, H. 1212 (DD1/4 b) bulunuyor; semâ-ı şerîfi meşk edip mukabele-i şerîfe giren canlar ise şu isimlerden oluşuyordu: (Birâder) Abdülbâkî [Nâsır], H. 1190; (Birâder) Abdürrahim [Künhî], hicrî 1191; Dervîş Es'ad Galib, H. 1199; Dervîş İsmâil Hamamcı, İstanbulî, H. 1213 (DD1/7 b). Son olarak, Ali Nutkî Dede, zamân-ı meşihatinde matbâh-ı şerîfde çilesin tamam edip hücreye çıkan canlar arasında: Dervîş Es'ad Galib, H. 1201 ile Dervîş İsmâil Hamamcızâde, şehri, H. 1215 isimlerini zikreder (DD1/10 b).

Şüphesiz ki, Devlet-i Aliyye'nin dört bir bucağından yıllar içinde âsitâneye dervîş olmak üzere gelen onlarca isim arasında mûsikî sahâsında da işgörenler meyânında aşirhân, âyinhân, hâfız, müezzîn, imam, semâzen gibi mûsikî ile ilgili birçok hizmet noktasında istihdam edilenler vardı. Hammâmîzâde İsmâil Dede Efendi gibi dâhî bir bestekâr, Es'ad Galib Dede Efendi gibi dâhî bir şâir/güftekâr olanlar sırasında isimleri günümüze erişmemiş, ama müddet-i ömürlerinde Mevlevî tekke mûsikîsine hizmette bulunmuş olanların tesbîti ve bilinmesi bakımından da bu kayıtların değeri ve önemi bir kez daha açığa çıkmaktadır.

Bu dönemde Ali Nutkî Dede eliyle arakîyye giyen muhibbân arasında Kemânî, Azizî Mehmed Ârif Ağa, sene, hicrî 1203; Neyzen Ali Beğ, sene, hicrî 1212; (Birâder-i Dervîş Nuri) Kemânî Ahmed Ağa, sene, hicrî 1210 (DD1/ 15 b) ile Hâfız Mustafa Ağa ez çavuşân-ı harem-i hümâyûn, sene, hicrî 1214; Bülbül Hâfız Efendi, türbedâr-ı sultânînin zâdesi, sene, hicrî 1215 (DD1/16 a) isimleri de dikkat çeker.

Ali Nutkî Dede'nin, döneminin mûsikîşinâslarından vefât edenleri de Vefât-ı Şeydâ Hâfız hânende, 10 S gurre-i leyle, saat 3 geçerek (DD/17 a) ve Vefât-ı Mehmed Dede el Mevlevî el Kütahyavî, Ser Neyzenân-ı Mevlevîhâne-i Kütahyiy-

ye, der Kütahiyye, sene, hicrî 1220 (DD/ 23 a) ifâdeleri ile kaydettiği görülür.

Ali Nutkî Dede Efendi'nin mûsikîşinâs olduğu yolundaki bilgiler, belgeden ziyâde rivâyete dayalıdır.¹⁷ *Esâtize-i Elhân* müellifi Raûf Yektâ Bey ise Dede Efendi'yi anlattığı cüzde “Dede'nin hem mürşîdi, hem de fenn-i mûsikîde üstâdı” olan Şeyh Ali Nutkî Dede'nin vefâtından az bir zaman önce “Şevk-u tarâb makamında bestelediği âyîn-i şerîfi, şâkird-i güzîni Dede Efendi'ye ithâf ettiğini” bildirir. 19 Rebiülâhır 1219 (28 Temmuz 1804) târihinde Yenikapı Mevlevîhânesi'nde meydan gören bu âyîn hakkında Dede Efendi'nin de, “Şeyhim, azîzim Yenikapu şeyhi Es'seyyid Eş'seyh Ali Efendi hazretlerinin re'y ve tedbîri ve her bir nağmede ta'rîfi munzam olduğundan hâlâ okunan bestede medhalim yoktur. Hâl-i hayatlarında tenbîhleri mûcibince kendi isimlerini ihfâ ve bâlâsına bu fakîyrin ismimi tahrîr buyurup fakîyre alet'tarîk'ül hediyye ihsan buyurdular. El fakîyr Dervîş İsmâîl” açıklamasını, Yenikapı Mevlevîhânesi'ndeki nutk-ı şerîfi içeren deftere kaydettiği ileri sürülür.¹⁸ Mezkûr âyîn-i şerîfi her ne kadar, Dede Efendi'nin te'lifi olarak zikreden yazarlar varsa da,¹⁹ yukarıdaki bilgiler ışığında Seyyid Ali Nutkî Dede Efendi, “Ey hasret-i hûbân-ı cihân rûyi hoşest” nutk-ı şerîfi ile başlayan Şevk-u tarâb âyîn-i şerîfinin bestekârı olarak mûsikî tarihimizdeki yerini alır. Merhûm şeyhin vefâtına şâir Sürûrî tarafından yazılan tarihlerden ilki “Târih-i fevtini diye rıdvân duâm odur / Kevser safâsı eyledi Seyyid Ali Dede” ve diğeri de “Olunca kurb-ı Hüdâ'ya revân dedim târih / Dîdî Ali Dede 'Hû' çıktı tekye-i tenden” beyitleriyle son bulur ve her iki târih beyti de Nutkî Dede'nin vefât tarihi hicrî 1219'u (miladî 1804'ü) işâret eder. (DD/61a)

Seyyid Abdülbâkî Nâsır Dede Efendi (1765-1821)

Şeyh Ebûbekir Dede el Mevlevî el Kütahyavî'nin ikinci oğlu ve Şeyh Seyyid Ali Nutkî Dede Efendi'nin, kendinden sonra Yenikapı Mevlevîhânesi'nin on beşinci şeyhi sıfatıyla postnişîni olan kardeşidir. Vâlideleri yolu ile Kutb-ı Nâyî Osman Dede Efendi'nin de torunu olan Abdülbâkî Nâsır Dede Efendi (Nâyî Osman Dede Efendi, oğlu Abdülbâkî Sırrî Dede ve onun kızı Saide Hanım yolu ile her biri âlim ve bestekâr olan Ali Nutkî Dede Efendi, Abdülbâkî Nâsır Dede Efendi ve Kühnî Abdürrahîm Dede Efendi'lerin de büyükbabasıdır).

Yukarıda görüldüğü üzere küçük kardeşi Abdürrahim Kühnî Dede Efendi ile art arda meşklerini tamamlayarak Mevlevîhâne-i Bâb-ı Cedîd'in, kendisi “neyzenbaşı”lık ve Kühnî Dede de “kudûmzenbaşı”lık hizmetlerini “meydana çıkmak” sûretiyle derûhte etmişlerdir.

Nâsır Dede, mûsikî ilmine çok önem vermiş ve bununla çok uğraşarak değerli eserler meydana getirmiştir. Matematik/fizik ilminin mûsikîye ilişkin ses ve sadâ ihtizazları hakkında eskilerin yazdıkları kitapları uzun uzadıya tedkîk ederek bu yolda da büyük hüner sahibi olmuştur. Sultan III. Selîm nâmına yazdıkları *Tedkîyk ve Tahkîyk* isminde bir mûsikî risâlesiyle, sonradan hurûfâtla yazılıp altında rakamla sûreleri işâret edilmek sûretiyle bir Türk notasının usûl ve kaidelerinden bahseden *Tahrîriye* nâmıyla bir risâle daha yazmışlardır. Bu nota ile Sultan III. Selîm'in Sûzidilâra makamındaki âyinleriyle yine bu makamdan olan

¹⁷ Sadettin Nüzhet Ergun, *Türk Mûsikîsi Antolojisi*, c. 2, Rıza Koşkun Matbaası, İstanbul, 1942, s. 415.

¹⁸ Rauf Yektâ, *Esâtiz-i Elhân [EE]*, c. 3, Mahmud Bey Matbaası, İstanbul, 1318/1900, s. 131.

¹⁹ Sâdun AKSÛT, *Türk Mûsikîsinin 100 Bestekârı*, İnkılâp Kitabevi, İstanbul, 1993, s. 124.

pek değerli peşrevlerini ve Musahib Seyyid Ahmed Ağa'nın peşrevini de bu nota ile yazıp risâleye zeyl ederek hünkâra takdîm etmiştir. Aynı zamanda bestekâr olan Abdülbâkî Nâsır Dede'nin, Isfahan ve Acembûselik makamlarında besteledikleri iki büyük âyîn, Mevlevîhâneler açıkken okunmakta idi. Ne yazık ki (kendi icâdı olan notalama yöntemi ile kaydedilmediği için) Isfahan makamındaki âyin bugün unutulmuş eserler arasındadır. *Şerh-i Şâhîdî, Terceme-i Menâkıb-ı Ârifîn, Divân-ı Eş'ar* gibi daha birtakım eserleri var ise de bunlar basılı değildir. Şiir sahasında da eser vermiş olup, şiirlerinden bazı parçalar şöyledir.

*Uşşâka yanma, dilbere resm-i vefâ gerek,
Güyâyeye nâle, gonceye reng ü bahâ gerek
Âşık arar mı dağdege-i kîyl ü kaal-i lebin
Dilber hemîşe âşıkâ şefkatnü mâ gerek
Nâsır, humâr-ı aşka şarâbın ne nef'i var
Mümkünse gâhi bûs leb-i dilrübâ gerek*

Tedkîyk ve Tahkîyk ve *Tahrîriye* müellifi ve bestekâr Abdülbâkî Nâsır Dede, kendi terkîbleri olan “Dilâvîz”, “Rûhefzâ”, “Gülrûh”, “Dildâr” ve “Hisar-kürdî” makamları ile 22 zamanlı ve 11 darblı “Şirin” adını verdiği bir usûl kalıbının da mübdîi olarak mûsikî ilim ve san'atına önemli katkıda bulunmuştur.²⁰

Abdülbâkî Nâsır Dede'nin zamân-ı meşîhatlerinde Yenikapı Mevlevîhânesi'nde bulunmuş diğer mûsikîşinaslardan bazıları da (*Defter-i Dervîşan*'daki kendi el yazısı ile kayıtlarına nazaran) şunlardır:

Ammizâde Neyzenbaşı Dervîş Mehmed eş'sehir bi-tarikatçı, sene 1225; Kemânî ya'ni Rebâbî Seyyid Dervîş Mehmedzâde; Kemânî yâ'ni Rebâbî, duacı, Dervîş Ali, sene 1221; Neyzenbaşı Hezârfen Mücellid Dervîş Mustafa, sene 1219 (1233'de vefât edip hâmûşanda sırlanmıştır.); (DD/65 a) ve (DD/ 86 a); (yine) Neyzenbaşı Ammizâde Dervîş Mehmed, sene 1223; Semâzenbaşı ve aşirhân Konevî Dervîş Ali, sene, hicrî 1224; Müezzîn Mûsâ Dedezâde Dervîş Osman Bahâeddin, sene, hicrî 1224; (DD/64 b); (yine) Neyzenbaşı Ammizâde Dervîş Mehmed, sene, hicrî 1225; Müezzîn Kerestecizâde Nuri Dervîş Mustafa, sene, hicrî 1225 (DD/65 a).

Döneminde vefât eden bâzı musikîşinaslar hakkında da (yine kendi kaydı ile) şu ibârelerle belirlemeler yapmıştır:

Vefât-ı Şeyh Seyyid Hasan Dede Efendi, Şeyh-i Mevlevînâne-i Filibe, der Filibe, sene 1224. Merhûm Şeyh Hasan Dede Efendi İstanbul'iy'ül mevlîd ve Yenikapı Mevlevîhânesi'nde mukaddemâ neyzenbaşı olup Seyyid Dervîş Ömer'in oğlu olup ve âsitâne-i aliyyede çillegüzîn olup ba'de Yenikapı Mevlevîhânesi'nde sâkîn idi. Sonra Filibe Mevlevîhânesi'ne şeyh olmuş idi. Rahmet'ullah-i aleyh (DD/86 a).

Vefât-ı Seyyid Hâfız Efendi el Mevlevî, ser kudûmzenân-ı Mevlevîhâne-i Beşiktaş, 12 Ca sene 1224, yevm'ül ahad. Merhûm Hâfız Efendi şeyhinin

²⁰ Yektâ-Irsoy, age., c. 10, s. 535; Ergun, age., s. 415- 418; Gültekin Oransay ve Kâzım Uz, *Mûsikî Istılâhâtı [MI]*, Küğ Yayını, Ankara, 1964, s. 18, 19, 28, 31, 59.

oğludur. Beşiktaş Mevlevîhânesi'nde mutribe çıkar iken sikke giyip edây-ı hizmet eyledi. Rahimehullah (DD/86 a); vefât-ı Dervîş Emin, Serneyzenân-ı Mevlevîhâne-i Galata ve Kasımpaşa ve Beşiktaş, fî mâh-ı Z sene 1227. Merhûm Dervîş Emin, Beşiktaş Mevlevîhânesi'nde esbâk Neyzenbaşı Direk Ali demekle mâ'rûf Dervîş Ali'nin küçük oğlu olup ve Neyzenbaşı Çalılı Dervîş Mehmed'in şâkirdlerinden idi. Ve Galata Mevlevîhânesi matbâhında Şeyh Selim Dede Efendi'nin eyyâmında çillegüzîn dahî olmuştu. Ve Çalılı Dede vefât eylediğinde bu üç dergâha Neyzenbaşı olmuştu. Kasımpaşa dergâhında hücrelerinde vefât eyleyip dört beş günden sonra mâlûm olup Kasımpaşa dergâhına defnolunmuştur. Rahimehullah-i Teâlâ. Neyzenbaşı şôden Dervîş Ali Beğ Çalılı Dervîş Mehmed gibi ve Dervîş Emin gibi dergâh-ı selâseye neyzenbaşı olmuştur. Sellemeullah. (DD/93 a)

Nâsır Abdülbâkî Dede'nin, yine kendi meşîhat dönemindeki diğer bazı mûsikîşinaslara ilişkin kayıtları da şöyledir:

Müezzîn Osman Efendi sikke giymiştir, sene 1251 (DD2/5 a); Âmeden-i Akşehîrlî Dervîş Hâfız Ömer, sene 1233 (DD2/5 b); (Arakiyye giyen muhibbândan) Mukabele Kalemi kâtiplerinden Neyzen Salih Efendi, sene 1234, (DD2/22 b); Kemânî, duacı Seyyid Dervîş Ali'yi Neyzenbaşı eylediğimiz, sene 1229; Kerestecizâde Dervîş Mustafa'yı Aşîrhân eylediğimiz, sene 1229; Kerestecizâde Dervîş Mustafa'yı Müezzîn eylediğimiz, sene 1230; Edirnelî Dervîş Hacı Hasan'ı Müezzîn-i sâni eylediğimiz, sene 1232; Sabîk'uz-zîkr Edirnelî Dervîş Hacı Hasan'ı İmam eylediğimiz, sene 1234 (DD2/29 b); Dervîş Süleyman'ı Müezzîn-i sâni eylediğimiz, sene 1234; Mezîkûr Edirnelî Dervîş Hacı Hasan'ı Neyzenbaşı eylediğimiz, sene 1234; Yivsizzâde Karahisârî Dervîş Mustafa'yı Müezzîn-i sâni eylediğimiz, sene 1235, (DD2/30 a); Kerestecizâde N'athân-ı dergâh Mustafa Nûrî Dede, sene 1233 (DD2/32 b). Vefât-ı ammizâdemiz Neyzenbaşı Seyyid Dervîş Mehmed eş-şehîr bi tarikâtçı, ibn-i Seyyid Osman Dede, fî 13 C sene 1229, yevm'ül hâmis. Merhûm Dervîş Mehmed eyü neyzen idi ve hâmuşânda pederi Seyyid Osman Dede'nin yanında medfûndur. Rahimetullah. Hüseyin İzzet nam sağır bir oğlu kalmıştır. Sellemeullah. (DD2/ 39 b)

Yenikapı Mevlevîhânesi'nde, usûller (semâ mukabelesi) dışında belli zamanlarda, Mevlîd-i Şerîf ve Mîrâciye-i Şerîfe kıraatlerinin de yapıldığı, Abdülbâkî Nâsır Dede'nin yine Defter'deki şu kaydı ile öğrenmekteyiz:

Merhûme Cemile Hanım (bint-i Feyzullah Şakir Beğ ibn-i Na'îlî Paşa) 1230. Binyüzdoksansekiz senesinden berû (otuziki yıl) bu Yenikapı Mevlevîhânesi'nde mevlîd-i şerîf kıraat ettirmeğe muvaffak olup, Na'îlî Paşa merhûmun kerîmesi Akîle hanımdan ve oğlu Sa'deddin Bey'den sonra binikiyüzüç senesinden berû (27 yıl) mirâciyye-i şerîfe kıraat ettirmeğe dahî muvaffak olmuştu. Rahimehullah. Şimdi mevlîd-i şerîf ve mirâciyye-i şerîfeyi yine Na'îlî paşazâdelerden Nebil beyefendi kıraat ettirmeye muvaffak oldu. Sellemeullah. Merhûm Nâ'îlî Paşa, Ârif Ahmed Dede hazretlerinin dâmâdıdır. (DD2/ 40 b)

Nâsır Dede, *Defter-i Dervîşân*'daki kayıtlarını şöylece sürdürür:

Vefât-ı Zehrâ Fâtıma Hanım binti Hünkârbeğendi Seyyid Ömer Efendi. Zevce-i hâlen Neyzenbaşı Seyyid Ali Dede, sene 1232, Ertesi gün Cum'a günü hâmûşânda kayınpederi Kemânî Mevlevî Seyyid Dervîş Mehmed'in yanına defn olunmuştur. Rahimehullah. (DD2/53 a); vefât-ı Bayezidzâde Seyyid Mehmed Efendi (reis'ül hattâtîn), fî 15 B sene 1233, yevm'il hâmis. Merhûm Bayezidzâde, Süleymâniye Câmî-i Şerîfî'nin n'athânı ve müezzinbaşısı idi ve muhrik bir sadâsı olup ilâhiyyât dahî okurdu. (DD2/54 b); Meşihat-ı Konevî Ali Dede, ser-tabbâhân-ı sâbık, der âsitâne-i aliyye bi-Mevlevîhâne-i Ermenek, fî evâil-i R sene 1235. Mezkûr Ali Dede'nin neyzenbaşılığı dahi olmağla yine âsitâne-i aliyyede mûkîmdir. (DD2/63 a)

Meşihatı döneminde Yenikapı Mevlevîhânesi ile diğer dergâhlarda hizmet ifâ eylemiş (kuvvetle muhtemel, âsitâneyi de ziyâret ile hizmetleri vâkî olmuş) dönem mûsikîşinasları meyânında, Sûzidilârâ Mevlevî âyîni bestekârı Sultan III. Selîm'in elîm âkîbeti de Nâsır Dede'nin kalemi ile şu şekilde kayda geçmiştir:

Semâ âyini

Hal'i Sultan Selîm Hân-ı Sâlis, 22 Ra sene 1222 yevm'ül cum'a" ve "Şehâdet-i Sultan Selîm Hân-ı Sâlis, 4 mâh-ı C sene 1223, yevm'ül hâmis. (DD/85 a)

Abdülbâkî Nâsır Dede on yedi sene tekkenin şeyhliğinde bulunmuş ve H. 1236 senesinde irtihâl-i dâr-ı beka' ederek, ismi geçen tekkenin türbesinde büyük kar-

Yenikapı Mevlevihâne Haziresi

deşi Ali Nutkî Dede Efendi'nin yanına defnedilmiştir.²¹

Abdülbâkî Nâsır Dede'den sonra Yenikapı Mevlevihânesi'nde önce oğlu Seyyid Hüseyin Receb Hüsni Dede, ardından da Nâsır Dede'nin küçük kardeşi Abdürrahim Künhî Dede postnişin olmuşlardır.²²

Şeyh Seyyid Hüseyin Receb Hüsni Dede Efendi de *Defter-i Dervîşân*'a düştüğü kayıtlarla Mevlevihânelerdeki mûsikîşinaslar hakkında bilgi sahibi olmamızı sağlar. Şeyhin defterdeki ilk kaydı, peder-i muhteremleri Seyyid Abdülbâkî Nâsır Dede'ye ilişkindir:

Vefât-ı pederim, velinimetim Seyyid Şeyh Abdülbâkî (Nâsır) Dede Efendi, nevverallahü te'âlâ merkadehû, âmin. Fî Ca sene 1236 (1821), yevm'il Cum'a Şubat Cum'a gecesi saat beşte intikâl-i dâr-ı beka' buyurmuşlardır. Hak Teâlâ hazretleri rûhaniyet-i aliyyelerin sâyebân eyleye âmin." (El fakîyr Seyyid Hüseyin Receb el Hüsni el Mevlevî) (DD2/ 66 a).

Hüseyin Hüsni Dede'nin diğer dönem mûsikîşinasları ile ilgili bazı kayıtları da şöyledir:

Vefât-ı kemânî yâni rebâbî Seyyid Mehmed Ali Dede fî 8 C sene 1236. Merhûm Ali Dede, Hankâh-ı Bâb-ı Cedîd'de çille güzîn olup bir müddet duacı olup ba'de Neyzenbaşı olup vefâtına karîb, dergâh yerinden ayaklanıp Ramazan Hazretleri'nin türbe-i şerîfi kurbunda Bazirgânoğulları nam mahalde,

²¹ Yektâ-Irsoy, *age.*, c. 10, s. 535; M. Ziyâ-Karavelioğlu, *age.*, s. 127.

²² M. Ziyâ-Karavelioğlu, *age.*, s. 128 -129.

hânesinde vefât edip hâmûşâna defn olundu. Rahimehullah. (DD2/ 66 a); Vefât-ı kudûmzenbaşî Mehmed Dede, merhûm İstanbuliyy'ül asl olup Kadakçı (Kazakçı?) Dede demekle meşhûr idi. Evvelen Yenikapı Dergâhı'nda ikrar ve ba'dehû Galata ve Kasımpaşa dergâhlarında kudûmzenbaşılık hizmetinde çok vakit eyyâm-güzâr ve bilâhire yine Kasımpaşa dergâhında kudûmzenbaşî iken irtihâl-ı dâr-ı beka' edip dergâh-ı mezkûr hâmuşânına defn olunmuştur. Rahmetullahialeh. Fî 22 Ca sene 1244 (DD2/ 69 a); Vefât-ı Helvacı Mehmed Dede, fî gurre-i S sene 1245. Merhûm fil'asl Beşiktâşî olup çend-sâl Beşiktaş Mevlevîhânesi'nde kudûmzenbaşılık hizmetinde olup edâ-yı hizmet ederek irtihâl-i dâr-ı beka' eylemiştir. Rahmetullahi aleyh. Yahyâ Efendi kurbunda mekâbîr-i müslimeye defn olunmuştur; Vefât-ı Ser-neyzenân Ali Beğ Dede, fî 10 Ra sene 1245. Merhûm, mukaddem Galata ve Kasımpaşa ve Beşiktaş dergâhlarında neyzenbaşılık hizmetinde olup, vefâtına karîb ancak Beşiktaş Mevlevîhânesi'nde neyzenbaşî olup dergâh-ı mezkûra karîb hânesinde vefât edip Yahyâ Efendi Hazretleri'nin türbe-i şerîfi kurbunda mekâbîr-i müslimeye defn olunmuştur. Rahmetullahu Teâlâ.” (DD2/69 b).

Henüz yirmi sekiz yaşında iken vefât eden Hüseyin Receb Hüsni Dede'den sonra Yenikapı Mevlevîhânesi'ne amcası ve Şeyh Ebûbekir Efendi'nin en küçük oğlu Seyyid Abdürrahim Kühî Dede Efendi postnişîn olmuştur.

Abdürrahim Kühî Dede Efendi (1769-1831)

Yenikapı Mevlevîhânesi şeyhi Kütahyalı Ebûbekir Dede'nin üçüncü oğlu olan Kühî Dede'nin asıl adı Abdürrahîm Dede Efendi'dir. Kühî, mahlâsıdır. Aynı dönemde yaşadığı Esrâr Dede, *Tezkire*'sinde “..el'ân hankâh-ı merkûmda kudûmzenbaşî olub enfâs-ı azîzesi hayat bahş-ı kulûb-ı âşikaan ve âvâz-ı lâtifî rûh efzâ-yı sâdıkaan ve ârifândır” sözleriyle muhterem refîkini takdîm eder.²³ Mûsikî fenninde ikinci Fârâbî nâmını almış ve edebiyat sahasında da o zaman yüksek bir yer tutmuş olan Abdürrahîm Dede'nin âsitânede kudûmzenbaşî olduğu ve Mevlevî âyinlerine pek büyük katkılar sağladığı, hizmet ve eserleri ile sâbittir. Raûf Yektâ'nın, “aynı makam çerçevesinde olmasına rağmen monotonluktan müberrâ”²⁴ sözleri ile vafettiği ve 1205 senesinde Hicaz makamında besteledikleri, “Men âşık-ı ân hasenem / Işk est münâcâtem” nutk-ı şerîfi ile başlayan âyîn-i şerîf, ilk önce Yenikapı Mevlevîhânesi'nde meydan görmüştür. Galata Mevlevîhânesi'nde kudûmzenbaşî olan tanınmış mûsikî bilgini Derviş Mehmed ile bestekâr, kudûmzen ve neyzen Musâhib Seyyid Ahmed Ağa da Kühî Abdürrahim Dede'nin yetiştirmelerindendir. “Gayet rakîk ve müessir ve lâtif bir sadâya mâlik... fîtraten âşık ve şûrîde dil olan ve zâtında merkûz olan sevdâ-yı aşk-ı ilâhînin, kendisini bilâhare bir muhît-i istiğrâke düşürdüğü”²⁵ bilinen Kühî Abdürrahîm Dede'nin kudûmzenbaşılıktan Mevlevîhâne'nin şeyliğine geçmesi, birâderi Seyyid Abdülbâkî Nâsır Dede'nin oğlu olan Receb Hüseyin Hüsni Dede'nin dokuz sene şeyhlikde bulunup 1245 senesi ramazanında vefât etmesi üzerine, aynı tarihte “Seyyid Mehmet Hemdem Çelebi Hazretleri tarafından destâr-ı gîsûdâr-ı meşîhâtle”²⁶ âsitânenin on yedinci şeyhi olarak post iclâsı sû-

²³ Ergun, *age.*, c. 2, s. 421.

²⁴ Yektâ-Irsoy, *age.*, c. 11-5, s. 558-560.

²⁵ M. Ziya, *age.*, s. 129.

²⁶ M. Ziya, *age.*, s. 130.

retiyile vâkî olmuşdur ki, kendi vefâtı târihi olan 1247 (1831) senesine kadar iki yıl müddetle Mevlevîhâne'nin şeyhliğini yapmış ve orada defnedilmiştir.²⁷

Hammâmîzâde İsmâil Dede Efendi (9 Ocak 1778-29 Kasım 1846)

Bosnalı Cezzar Ahmed Paşa'nın mühürdarlığında bulunmuş, sonradan İstanbul'a gelerek Şehzâdebaşı'nda bir hamam satın alıp hamamcılığa başlamış Kesriyeli Süleyman Ağa'nın Rukîye Hanım'la izdivâcından doğan İsmâil, Hammâmîzâde İsmâil Dede Efendi ismiyle şöhret bulmuş, mûsikî tarihinin pek mühim sîmâsı olarak 19. yüzyılda yetişen en muktedir mûsikîşinasların başında gelir. 1191 Zilhiccesinin onuncu günü, Şehzâdebaşı'ndaki evlerinde doğmuştur.

İsmâil altı yaşına girince Hekimoğlu Ali Paşa Camii yanındaki ilk mektebe devamla başlamış, sesi güzel olduğu için de mektebe çocuk başlanma alaylarında, ilâhîcibaşılıkla görevlendirilmiştir. O asrın mûsikîşinaslarından Anadolu Kisedârı Mehmed Emin Efendi bir münasebetle küçük İsmâil'i dinlemiş, takdîr etmiş ve ona mûsikî öğretmeye başlamıştır ki, İsmâil Dede'nin ilk mûsikî hocası bu zâtdır.

Mehmed Emin Efendi, Dede'ye on dört yaşına kadar mûsikî öğretmiş ve o yaşa gelince başmuhasebe kalemine çırak olmasına delâlet etmiştir. Küçük İsmâil yedi sene hem kaleme, hem Mehmed Emin Efendi'nin mûsikî derslerine ve pazartesi-perşembe günleri de Yenikapı Mevlevîhânesi'ne devamla o tarihte oranın şeyhi Ali Nutkî Dede'den mûsikînin inceliklerini öğrenmiş, mûsikî tâlimi sırasında tekkenin mukabelelerine girmiş, Mevlevîliği sevmiş ve 18 Zilhicce 1212 (3 Haziran 1798) tarihine müsadif cumartesi günü 21 yaşında olduğu halde 1001 gün çile çıkarmak üzere âsitâne "matbâh-ı şerîf"ine dahil olmuştur.

Çileye girdiğinin ikinci senesi bestelediği *Bûselik* makamındaki "Zülfündedir benim baht-ı siyâhım" şarkısıyla III. Selîm'e mâlûm olmuş ve saraya çağrılmış, şarkıyı padişaha okuyarak taltîf edilmiştir.

1215 (Ocak 1801) senesi Ramazan-ı Şerîfi'nde bin bir günden ibaret olan çilesini tamamlayarak "dede" unvânını almış ve "hücrenişîn" olmuştur. Bilhassa mukabele günleri hücresi, kendisinden istifâde için gelenlerle dolmağa başlamış; bu esnâda Dede Efendi birçok kıymetdâr eserler meydana getirmiş ve o tarihlerde mûsikî heveskârları arasında pek ziyâde şöhret bulmuş olan "Ey çeşm-i âhû hicr ile tenhâlara saldın beni" Hicaz nakşını bestelemesi üzerine de hünkârın "huzûr fasılları"na devâma memûr edilmiş, bir müddet sonra musâhib-i şehriyârî ve hünkâr başmüezzini olmuştur. Müezzınbaşı olduktan sonra 1216 (1802) senesi sonlarında saraylı Nazlıfer Hanım'la evlenmiştir.

Makam mûsikîsinin kâr, murabba', nakş, semâî, şarkı gibi her formunda, birbirinden nâdîde san'atlı eserler besteleyerek yüksek bestekâr vasfına erişen Dede Efendi, III. Selîm'in hâl'i ve elîm vefâtından sonra, pazartesi ve perşembe günleri muntazaman Yenikapı âsitânesine devâm etmiş ve "*ism-i Celâl meydanı*"nda na't ve âyîn-i şerîf okumuştur. Dede'nin özellikle na't kıraatinde, meydana hangi makamdan âyîn-i şerîf icrâ olunacaksa, İtrî'nin Rast makamındaki na't-ı şerîfi-ni, o makama tebdîl ve tahvîl edip okuyarak, çevresinde hayranlık uyandırdığı

²⁷ Yektâ-Irsoy, *age.*, s. 558-560; M. Ziyâ-Karavelioğlu, *age.*, s. 129-134.

ve bu yolla makam san'atının şâhikasına varmış olduğu rivâyetler arasındadır.

Yüz altmışın üzerinde eser bestelemiş olan Dede Efendi'nin, Mevlevî âyinleri bestekârlığında da yedi adet âyîn-i şerîfi ile ilk sırayı işgâl ettiği görülür. Hammâmîzâde İsmâil Dede Efendi'nin bestelediği Mevlevî âyinleri, bestelenme sırasına nazaran şunlardır: 1- Sabâ âyin (ilk âyîni), ilk seslendirilişi: H. 17 Cumâdelâhır 1239 (M. 18 Şubat 1824 Çarşamba), Yenikapı Mevlevîhânesi'nde; 2- Nevâ âyin (ikinci âyin), ilk mukabelesi: H. 17 Şaban 1239 (M. 17 Nisan

Yenikapı Mevlevîhânesi

1824 Cumartesi) Kadir gecesini, âsitânede. İşbu Nevâ âyîninin mukabele olduğu bir perşembe gecesinde Yenikapı Mevlevîhânesi'ni ziyâret eden Sultan II. Mahmud'un, bir süredir saraydan uzak kalmış olan Dede Efendi'yi bu vesîle yeniden "musâhib-i şehriyârî" unvânı ile ikinci kez Enderûn-ı Hümâyûn'a dâhil ettiği de bir vâkıdır.²⁸ 3- Bestenigâr âyin (üçüncü âyin). Üçüncü selâmın "Ey ki hezâr âferin" kısmından başlanarak Sabâ âyinle tamamlanan bu âyinle ilgili olarak *Esâtîz-i Elhân*'da şu bilgi kayıtlıdır: "1248 (M. 1832) tarihinde tekmîl olup ibtidâ-yi kıraatı Dergâh-ı Bâb-ı Cedîd'de vâkî olmuştur. 'Men bîser ü sâ mânem' rübâisi ve 'Ey maksad-ı âşîkîn' rübâisi, sâhib beste Dervîş İsmâil'in-dir. Min gayr-ı haddin kabûlünü müş'ir niyâznâmendâne vaz' eylemiştir. Cümle dervîşân karındaşlara mâlûm ola ki bu abd-i ahkâra gerçi yedi adet âyîn-i şerîf tasnîfi nasîb oldu; lâkin her beyt-i şerîfinin hîn-i tasnîfinde gûyâ bu abd-i zelîlin zebânından Hazret-i Pîr efendimiz inşâd buyururlardı. Hattâ bu bîçâre mânende-i müflis pesmânde lâl ve hâmûş bî mecâl olub, inşâd olunan âyîn-i şeriflerin

²⁸ Yektâ, *Esâtîz-i Elhân*, c. 3, s. 134.

bestelerinde ve her bir perdelerinde zerre misâl medhâlim olmayup, cümlesi, destgîrim âlem-i âlemiyân Hazret-i Mevlânâ efendimizindir.”²⁹ 4- Sabâpûselik âyîni, H. Receb 1249 (M. 1833), Bir selâm bestelenmiş, ikinci selâmdan sonra Nevâ âyîni ile tamamlanması öngörülmüştür; 5- Hüzzâm âyîn. Bu âyinle ilgili olarak da *Esâtîz-i Elhân*’da (bizzat Dede Efendi’den naklen) şu bilgi kayıtlıdır: “Bu âyîn-i şerîf evvelâ bir selâm tasnîf olunub Sabâ âyîni ile tekmîl olunurdu. İhvân-ı safâ bu fakîyre niyâzmend oldular ve tekmîlini niyâz ettiklerinde fakîyr dahî Mesnevî-i Şerîf’den âyîn-i şerîfin tekmîli için tefe’ül edüb ‘Devletet pâ-yende bâzâ’ beyti geldiği için âyîn-i şerîfi tekmîl ve teberrüken ‘devletet’ beyt-i şerîfini selâm-ı sâlise vaz eyledim. El fakîyr Dervîş İsmâîl.³⁰ Hüzzâm âyîn-i şerîfi H. 1249 (M. 1833) senesi tasnîf ve tekmîl olup, ibtidâ-yi kıraati Dergâh-ı Bâb-ı Cedîd’de vâkî oldu.” 6- İsfahan âyin. Birinci selâm bestelenmiş, ikinci selâmdan sonuna kadar Dügâh veya Sabâ âyinleri ile tamamlanır olmuştur.³¹ 7- Ferahfezâ âyin. Dede’nin, Sultan II. Mahmud Hân’ın arzusu üzerine bestelediği son âyîn-i şeriftir. İlk mukabelesi, (ağır rahatsızlığına rağmen mukabeleye güçlkle son anda gelen) Hünkâr’ın ve dönem meşâyihinin de huzûrları ile H. 18 Muharrem 1255 (M. 3 Nisan 1839 Çarşamba) akşamı Beşiktaş Mevlevîhânesi’nde yapılmıştır. II. Mahmud’un vefâtından yaklaşık iki ay önce vukû bulan bu mukabeleden sonra hünkârın İsmâîl Dede Efendi’ye hitâben: “Çok rahatsızdım, gelemeyecek idim, gayretle geldim. Lâkin çok isâbet etmişim. Ferâhfezâ âyîni iksîr-i hayat gibi te’sîr etti. Hamdolsun, âdetâ iyileşdim” sözleri ile iltifât ettiği vârittir. Dönemin mûsikîşinaslarının çokça takdîr ettiği Ferâhfezâ âyînini İsmâîl Dede’nin hiç beğenmediği rivâyet olunur. Bu âyine ilişkin Dede Efendi’nin düşünceleri, *Esâtîz-i Elhân*’da şu cümlelerle yer alır: “Diğer âyinlerimi hep şeyhlerimin emr ü ta’rîfleri mûcibince bestelemiş idim. Ferahfezâyı ise pâdişâhın emriyle bestelediğim için o kadar ruhlu olamadı. Onlardaki zevk ve neş’eyi Ferâhfezâ’da bulamıyorum.”³²

Bu sözler, her dâim âlem-i lâhût ile temâsta olan bir dâhînin samîmî düşüncelerini yansıtmaları, yüksek sanat verimlerinin nasıl bir rûhâniyetle ortaya çıktığı gerçeğinin üzerinde derinliğine düşünmek gerektiğine dikkat çekmesi bakımından pek hakîmânedir; ibretâmîzdir.

Hammâmîzâde İsmâîl Dede Efendi, Yenikapı Mevlevîhânesi’nde kendisine telkîn ve tevdî edilen ilim, irfân ve Hz. Mevlânâ neş’esi ile destansı bir ömür sürdü ve “Tâûna giriftâr olarak Mînâ’da” 10 Zilhicce 1262 (29 Kasım 1846) târihinde teslîm-i rûh eyleyerek, Hz. Hadîce’nin kabri civârında sırlandı. Ölümüne, muhibbânından Kâzım Paşa şu târihi düşürmüştür:

*Hazret-i Fârâbî-i sâni müezzînbaşı kim
Zâtına olmuşdu ilm-i mûsikî ihsânı Hakk*

*Âşinâ-yı her makam etmişdi kalb-i âgehin
Sâye-i Munlâ’da lûtf u himmet-i merdân-ı Hakk*

*Pertev-i şems-i hakîkatden kılub kesb-i kemâl
Zerre-i nâçîz iken oldu meh-i tâbân-ı Hakk*

*Fehm olur bundan makâm-ı kurbe âhenk etdiği
Hacc idüb Mînâ’da oldu vâsıl-ı gufrân-ı Hakk*

²⁹ Yektâ, *age.*, s. 143; Ergun, *age.*, c. 2, s. 436.

³⁰ Yektâ, *age.*, c. 3, s. 160.

³¹ Ergun, *age.*, c. 2, s. 436-438.

³² Yektâ, *age.*, s. 164.

*Çâr tekbûrin çeküb Kâzım didî târîhini
Kebş-i cânın kıldı İsmâil Dede kurbân-ı Hakk (1262)³³*

[Na'thân, Durakçı] Behlûl Efendi (Vefatı 1895)

Üsküdar Selimiye esnâfından Rifat Efendi'nin oğlu olarak Fâtih Sarıgüzel'de doğan, Mahzen-i Evrâk mümeyyizliği görevinde bulunmuş olan Behlûl Efendi, Şeyh Ebu'l kemâleyn Osman Selâhaddin Dede Efendi'nin zamân-ı meşîhâtinde Yenikapı Mevlevîhânesi'ne intisâb etmiş ve mûsikîyi burada öğrenmiştir. Kısa bir süre Hammâmîzâde İsmâil Dede ile meşk etmiş, ancak asıl meşkini dergâh neyzenlerinden Mûsâ Dede ve İsmâil Dede'nin talebesi Eyyûbî Mehmed Bey ile ikmâl etmiştir. Kâzım Uz'un aktardığına nazaran Behlûl Efendi'nin diğer meşk hocaları, Kazasker Mustafa İzzet Efendi ile Dellâlîzâde İsmâil Efendi imiş. Serhâ-nende, durakçı, na'thân, âyinhân, neyzen, dâirezen, bestekâr sıfatları ile anılan Behlûl Efendi, döneminin şöhret bulmuş mûsikîşinâslarından idi. Hâfızasında çok sayıda durak bulunan, büyük usûlleri dâire ile üstâdâne vurabilen Behlûl Efendi'nin, Yenikapı Mevlevîhânesi'nde na't ve âyîn, Üsküdar'daki Nasûhî ve Nalçacı dergâhlarında da durak okuyarak, taksîm ettiği bilinir. Özellikle na't ve durak okuma tavrının fevkalâdeliği ile tanınırdı. Zekâî Dede'nin, durak bestelemek isteyen talebesi Kâzım (Uz) Bey'i, "Na't ve durak tavrını bu zatdan öğren" diyerek Fatih Câmî'ne götürüp, Behlûl Efendi'nin elini öptürdüğü de aktarılanlar arasındadır. Behlûl Efendi'nin mûsikîde en yakın arkadaşı, Yeniköylü Hasan Efendi'dir. Diğer refikleri Tanbûrî Bohor'la bu üçlü, İstanbul mûsikî çevrelerinde pek çok fasıllara iştirâk etmişler, takdir toplamışlardır. Behlûl Efendi'nin bazı şarkılar ve ilâhîler bestelediği de vârittir.³⁴

Ahmed Hüsâmeddin Dede (1839-1900)

Yenikapı Mevlevîhânesi şeyhi Osman Selâhaddin Dede Efendi'nin eniştesi ve dergâhın aşçibaşısı Ârif Dede'nin mahdûmudur. H. 1255 senesinde dergâhda doğmuştur. Osman Selâhaddin Dede Efendi'den tasavvuf ve edebiyat dersleri almış, şeyhinin işaretleriyle, Üsküb şeyhi Şeyh Niyâzî Efendi'ye de intisâb etmiştir. Serkuddûmî Ahmed Hüsâmeddin Dede'yi Yenikapı Mevlevîhânesi'ndeki hücre-sinde sıklıkla ziyâret eden Galata Mevlevîhânesi şeyhi Ahmed Celâleddin Dede Efendi, Hıdiv'in câriyelerine meşk etmek üzere, Hüsâmeddin Dede'nin bir aralık Mısır'a gittiğini, ancak dindışı mûsikî ile ülfeti olmadığı için sıkılarak geri döndüğünü nakleder ve onun asıl dînî mûsikîde kâmil bir üstâd olduğunu vurgular. Aktarıldığı üzere, hüsn-ü hâli, irfân ve kemâli kendisini tanıyanlarca takdir edilen Hüsâmeddin Dede'nin, mutrib idâresi kendisine has meziyetlerden olduğu gibi âyîn ve na't-i şerîf okuyuşu da gayet dürüst ve âşıkâne idi. Mûsikîyi kim veya kimlerden meşk ettiği bilinmeyen Hüsâmeddin Dede'nin, Kutb-ı Nâyî Osman Dede merhûmun bestelediği Mîrâciye'nin tamamı hâfızasındaydı ve pek güzel rübâb çalardı. Ayrıca küçük oğlu Şahap (Akıncı) Bey'in ifâdesine nazaran, Ahmed Hüsâmeddin Dede, keman, sîne keman ve çığirtmayı, dinleyenleri mest edecek derecede çaldığı gibi, eline aldığı herhangi bir sazı icrâ etmekte de yüksek mahâret sâhibi imiş. Şiir de yazan ve "Na'tî" mahlâsını kullanan Dede'nin

³³ Yektâ, *age.*, c. 3, s. 168; Aksüt, *age.*, s. 124.

³⁴ Ergun, *age.*, s. 442-444; İbn'ülemîn Mahmud Kemâl İnal, *Hoş Sadâ*, İş Bankası KY, Maarif Basımevi, İstanbul, 1958, s. 104-105.

şairlerinin çoğu ne yazık ki kaybolmuştur. Âsâriye Hatîbi İbrahim Efendi'nin bestelediği bir şarkının güftesi, Ahmet Hüsâmeddin Dede'ye aittir:

*Ey serv-i kaddim, bâğ-ı letâfette fidânım
Şevkînle senin hoş geçiyor şimdi zamânım
Gûyâ ki bahâr oldu yine vakt-i hazânım
Sen tâzeledin ömrümü ey tâze civânım*

Birkaç ilâhîsi de olan Hüsâmeddin Dede, Râhat'ülervâh makamından bir âyin bestelemiş, âyinin ilk okunuşu 1302 senesi Rebi'ül'âhîrinin on ikinci Perşembe günü (29 Ocak 1885) Yenikapı Mevlevîhânesi'nde gerçekleşmiştir. H. 1318 senesinde vefât eden Ahmed Hüsâmeddin Dede'nin kabri, Mevlevîhâne'nin türbesi dâhilindedir. Vefâtına, bestekâr Musullu Âmâ Hâfız Osman tarafından "Kudûmiyle cinân ehli semâzen oldu bâ târih / Cenân-ı hulde irdi mecd ile Ahmed Hüsâmeddin" (1318); İsmet Bey tarafından "Serkuddûmî dedemiz göçdü meded / Garka-i rahmet ide Rabb-i ahad / Dedi İsmet târih-i tamâm / Yürüdü aşk ile Derviş Ahmed" (1318) ve "Serkuddûmiye kudûmzen oldu mızrâb-ı ecel" (1318) mısralarıyla târihler düşülmüştür.³⁵

Yeniköylü Hasan Efendi (1822-25 Ekim 1905)

Istanbul Yeniköy'de doğan bestekâr, hânende, hattât Hasan Efendi, yeniçeri orta ocak Ağası Hüseyin Ağa'nın torunu, Emin Efendi'nin de oğludur. Rahatsızlığına karşın, vefâtına kadar memûriyet hayatını sürdürdü. Son görev yeri, 1890'da tâyîn olunduğu Mahkeme-i Ticâret İcrâ Memurluğu'dur. Yeniköy Raûfî tekkesi şeyhi Tevfik Efendi'den hat ve Kazasker Mustafa İzzet Efendi'den de hem hat, hem mûsikî meşk etti. Daha sonra İsmâil Dede Efendi ile Külhanbeyi Hüseyin Efendi'den de eserler öğrenerek, hatırlı sayıda fasıl hıfzetti. Hânende Behlûl Efendi, Tanbûrî Bohor ve Kemânî Ağa Aleksan'la birlikte, gerek İstanbul'da, gerekse Mehmed Ali Paşazâde İsmâil Paşa'nın düğün merâsimine dâvetli olarak gittiği Mısır'da fasıllar seslendirdi. Mevlevî tarikatine mensûb olan Yeniköylü Hasan Efendi önce Eskişehir Mevlevîhânesi şeyhi Hüseyin Efendi'ye, sonra da Yenikapı Mevlevîhânesi şeyhi Osman Selâhaddin Efendi'ye intisâb etti. Yüksek ahlâk ve seciyesi ile tanınan ve Konya Hz. Mevlânâ makamındaki Hazret-i Pîr'in sandukası üzerindeki pûşideyi bilâ bedel yapmış olan Hasan Efendi, 25 Ekim 1905'te vefât edip, önce Rumelihisarı'ndaki aile kabristanında toprağa verildi. Ancak daha sonra, 1910'da oğlu hattat ve nakkaş Mehmet Nuri (Urunay) Bey'in Yenikapı Mevlevîhânesi'nde yaptırdığı kabre sırlandı. Yeniköylü Hasan Efendi, bestekârlıkla da uğraşarak bazı şarkı ve ilâhîler bestelemiştir.³⁶

Hâce Mehmed Zekâî Dede Efendi (1824-24 Kasım 1897)

Besteleyeceği eserin güftesine bir kez göz gezdirdikten hemen sonra karşındakine meşk etmeye başlayacak kadar çabuk besteleme kudretini hâiz, son yüzyılın en velût ve büyük bestekârı Hâce Mehmed Zekâî Dede Efendi, 1824 senesinde Eyüp civârında, Cedid Ali Paşa mahallesinde dünyâya gelmiştir. İlk tahsilinin ardından, on dokuz yaşında hem Kur'an hıfzını tamamlayarak hâfiz

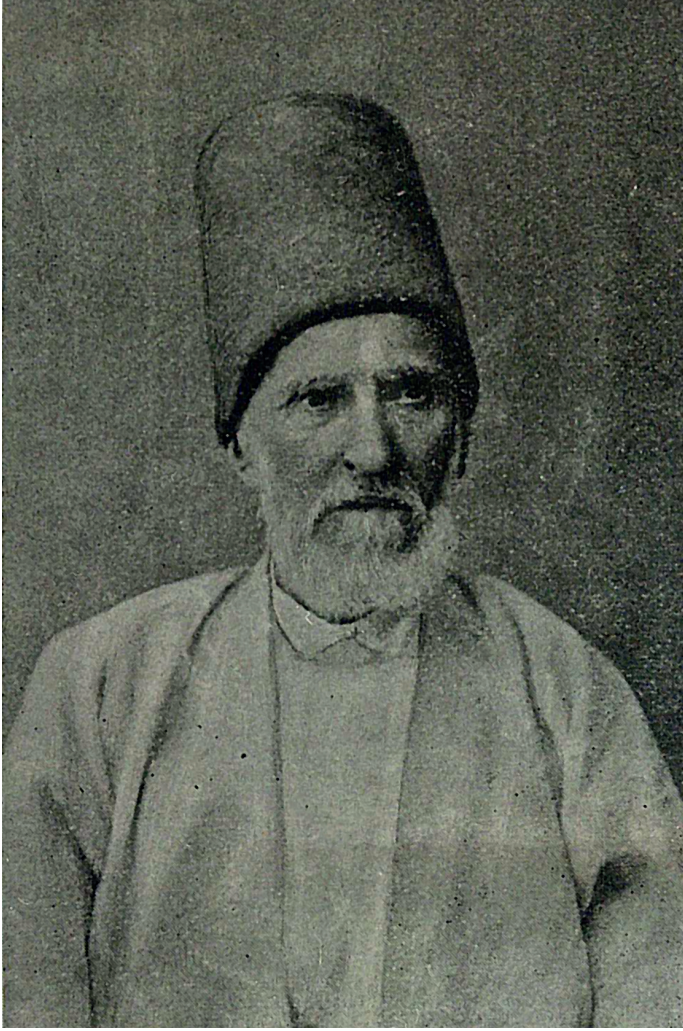
³⁵ İnal, *age.*, s. 190-191; Yekta-Irsoy, *age.*, c. 16-8, s. 823-824; Ergun, *age.*, s. 494-495.

³⁶ Ergun, *age.*, s. 444-445.

oldu; hem de hat meşkini tamamlayarak hüsn-ü hat icâzeti aldı; Eyûp iskele mahallinde, Balçıklı Hoca Ali ile ulûm-ı Arabiye tahsîl etti. Mehmed Zekâî Efendi'nin mûsikî bahrinde ilk büyük hocası, İsmâîl Dede Efendi çıraklarından bestekâr Eyyûbî Mehmet Bey oldu. Hüsn-ü hattını geliştirmek için başvurduğu Kazasker Mustafa İzzet Efendi'nin aynı zamanda bestekâr da oluşu Zekâî Efendi'nin iki yönden de gelişmesine ek bir imkân sağladı. Ama devrin en önemli buluşması, meşk hocası Eyyûbî Mehmet Bey'in hânesinde Hammâmîzâde İsmâîl Dede Efendi ile karşılaşması, sesini ve öğrendiği eserleri bu dehâya dinletmesi ve Dede Efendi'den, bundan böyle kendisi ile meşk edebileceği hususûnda açık dâvet alması ile gerçekleşti. Mûsikî mahfillerinde şöhreti gitgide artan Mehmed Zekâî'nin, hâmîsi Mısırlı Mustafa Fâzıl Paşa ile Mısır'a gittiği târihe kadar İsmâîl Dede ile yaptığı bire bir meşkler, Zekâî Efendi'nin "Dil hasret-i vaslın ile nâlân, gel efendim" güfteli ünlü Sûzidil ağır semâîsini bestelemek gibi verimli sonuçlara ulaşıyordu. Mustafa Fazıl Paşa'nın vezir olarak yeniden İstanbul'a dönüşüne kadar yaklaşık on iki yıl Paşa'nın himâyesinde ve mâiyetinde Mısır'da bulunması, Zekâî Efendi'nin Mısırlı üstâd Şeyh Şahab'tan Arap mûsikîsinin inceliklerini öğrenebileceği bir fırsat sağlamış oldu ki, bu meşkler sonradan bir dizi "şugl"ler (Arapça güfteli ilâhîler) ve nutk-ı şerîfi yine Arapça olan bir âyîn-i şerîf bestelemesi ile neticelendi. Zekâî Efendi'nin Mısır'da bulunduğu süre içinde hocası İsmâîl Dede Efendi de hacc farîzası için gittiği Mînâ'da vefât etmiş, böylelikle bu iki dehânın bir daha karşılaşabilmelerine maddeten imkân kalmamıştı. İstanbul'a dönüşünde yeniden Eyyûbî Mehmed Bey'le meşklerini sürdüren Zekâî Efendi, 1868 senesinde kırk dört yaşında Mevlevî tarîkatine girdi. Bu târihten itibaren, ona, İsmâîl Dede Efendi'den sonra en fazla âyin besteleyen büyük bestekâr sıfatını bahşedecek olan, Türk mûsikîsinin âbidevî mahiyetteki beş âyîn-i şerîfini bestelemek gibi bir fâikîyetin mânevî kapısı açılmış oldu. Mâiyetinde bulunduğu Mustafa Fâzıl Paşa'nın 1875'teki ölümünden sonra Zekâî Efendi, her hafta pazartesi ve perşembe günleri Şeyh Osman Selâhaddin Dede Efendi'nin zamân-ı meşihatinde Yenikapı Mevlevîhânesi'nde âyînân olarak dergâha devâma başladı. Sonradan, 1884 senesinde de kudûmzenbaşılık hizmeti ile dâhil olduğu Bahâriye Mevlevîhânesi'nde Zekâî Efendi'ye, Şeyh Hüseyin Fahreddin Dede Efendi tarafından "dede" unvânı verildi. Zekâî Dede Efendi'nin Mevlevî tekke mûsikîsinin başyapıtları arasında yer alan beş âyîn-i şerîfinden ilki, H. 1287'de (1870) bestelediği Sûzidil makamındaki âyîn-i şeriftir ki ilk kez 1309 Şaban-ı şerîfinin 17. Çarşamba günü (17 Mart 1892) Bahâriye Mevlevîhânesi'nde meydan görmüştür. Mâye makamında bestelediği ikinci âyîn-i şerîf ise ilk kez, (Sûzidil âyinin ilk mukabelesinden çok daha önce) 1302 Rebî'ülevvelinin 1. günü (19 Aralık 1884) Yenikapı Mevlevîhânesi'nde mukabele edilmiştir. Zekâî Dede üçüncü âyîn-i şerîfi, Şeyh Mehmed Celâleddin Dede Efendi'nin teşvikî ile İsfahan makamında bestelemiş ve bu âyîn de ilk kez 1302 senesi Rebî'ülâhırının 9. günü (26 Ocak 1885), yine Yenikapı Mevlevîhânesi'nde meydan görmüştür. Bu âyinin bestelenmesine ilişkin hâtırâyı İhtifalci Ziyâ Bey şöyle naklediyor:

Şeyh Celâl Efendi bir gün Hâce Zekâî Efendi'yi huzûruna celb edip bir âyîn-i şerîf daha bestelemesini emreylemiş idi. Zekâî Dede, bestelenecek âyin için bir

Hâce Mehmed Zekâî Dede Efendi'nin vefâtından bir yıl önceki hâli (Ruhi Ayangil arşivi)

güfte ve makam intihap buyurup buyurmadıklarını Cenâb-ı Şeyh'ten istifsâr etmesi üzerine müşârünileyh hazretleri, 'Orasını Hazret-i Pîr Efendimiz'den soralım...' buyurmuşlar ve Dîvân-ı Kebîr'den tefe'ül edilmekle: Ey çeng perdehây-ı sipâhânem ârzûst³⁷ mısraî ile iptidâ eden gazel-i bî bedel çıkmıştır... Zekâî Dede âyinin bir kât'asını hemen o gün bestelediği gibi, müşârünileyh de maba'dinin güftelerini peyderpey tertîb buyurarak âyin-i şerîfin az zaman zarfında ikmâli müyesser olmuş idi. ³⁸

Zekâî Dede'nin dördüncü âyini Sûznâk makamında olup, "dört selâm"lı âyinin "ikinci" ve "ey ki hezâr" kısmı hâriç, 1., 3. ve 4. selâmlarının nutk-ı şerîfi Arapçadır. Bu âyinin de ilk seslendirilişi 1302 senesi 4 Zilhicce'dir (14 Eylül 1885) ve ilk seslendirildiği mekân da yine Yenikapı Mevlevîhânesi olmuştur. Beşinci âyin ise, Bahâriye Mevlevîhânesi şeyhi Hüseyin Fahreddin Dede Efendi'nin, "kışın semâ edenlerin üşümemesini temînen kısa bir âyîn olsa" arzusuna karşılık olmak, aynı zamanda âyinhânların da yorulmaması düşüncesi ile "acem" perdesinden daha tiz seslere yer vermemek üzere Sabâ-zemzeme makamından bestelenmiş, bu âyîn-i şerîf de 1303, 16 Rebülevvel'de (23 Aralık 1885), tekrar Bahâriye Mevlevîhânesi'nde meydan görmüştür.

Büyük bestekârlık kabiliyetini, çocuk yaştan itibaren almış olduğu köklü bir eğitim öğrenim ve daha sonra, Mevlevî âdâb ve erkânı ile elde ettiği mânevî temeller üzerinde yükselterek hem dindışı, hem de dînî mûsikî alanında yüksek vasıflı ölümsüz eserler veren Hâce Mehmed Zekâî Dede Efendi, mûsikîmizin eşi emsâli az bulunur dâhîlerinden biri olarak tarihteki ayrıcalıklı yerini almıştır. Ömrünün son demine kadar üstlendiği hizmetleri aksatmadan sürdüren Zekâî Dede Efendi, "Makaam-ı vaslâda verdi Zekâî devri karar" (1315) târih mısraıyla, 24

Kasım 1897 tarihinde ebediyete uğurlandı ve Eyüp Câmîi'nde kılınan namazının ardından Kaşgârî Dergâhı civârında sırlandı.³⁹

Şeyh Osman Selâhaddin Efendi (29 Şubat 1820-14 Mart 1887) Meşîhati Zamanındaki Mûsikîşinaslar

Seyyid Abdülbâkî Nâsır Dede Efendi'nin oğlu olan Ebu'lkemâleyn Mesnevîhân Osman Selâhaddin Dede Efendi (doğumu: 29 Şubat 1820), küçük amcaları Ab-

³⁷ "Ey çeng, Isfahan perdesinden çalmanı arzu ediyorum"; Karavelioğlu, *age.*, s. 187.

³⁸ M. Ziyâ-Karavelioğlu, *age.*, s. 187.

³⁹ Irsoy, *age.*, c. 16-8, s. 813-816; Ergun, *age.*, s. 446-464.

dürrahîm Kühnî Dede Efendi'nin rihletinden sonra Yenikapı Mevlevîhânesi post makamını şereflendirmişler (1831), elli yedi yıl süresince meşîhât hizmetlerini ifâ etmişler ve 14 Mart 1887'de "tekmîl-i enfâs-ı mâdûde-i hayât ile semâhâne-i ukbâya azîm" olmuşlardır.⁴⁰ Kendilerinin mûsikîşinas olduğuna dâir herhangi kesin bir bilgi olmamakla birlikte, Osman Selâhaddin Dede Efendi'nin şeyhlik hizmetini derûhte ettiği bu elli yedi yıl boyunca, âsitânedeki çeşitli unvanlarla meydanda bulunmuş birçok mûsikîşinâsın olacağı açık bir hakîkattir. Biz burada yalnızca, Sultan II. Mahmud'un Yenikapı Âsitânesi'ni ziyaretlerinde vukû bulan zarîf bir hâdise ile o dönem Yenikapı Mevlevîhânesi'nde hizmette bulunan bazı mûsikîşinâsândan, isimlerini tesbît edebildiklerimizi anmakla iktifâ edeceğiz.

Meşîhatlarından önce, Yenikapı Âsitânesi'nin gerek semâhâne, gerekse türbe ve müştemilâtıyla civârının harâb olması yüzünden dergâhın Sultan II. Mahmud Hân tarafından yenilenerek inşâ edilmesi ve açılması 5 Rebî'ülâhîr 1232'de (22 Şubat 1817) bir semâ mukabelesi ile gerçekleşmiş ve o tarih, Mevlevîhâne'nin cümle kapısı üzerindeki kitâbede, "Mevlevîhâneye (İzzet) didi pîrim târih / Yapdı bu dergehi sultân-ı cihân Hân Mahmud" (1232) beytiyle nakşedilmişti. Bu tâmirâtın üzerinden yirmi bir yıl geçtikten sonra, dergâhın bazı kısımlarının yeniden tâmire muhtaç hâle gelmesi pâdişâhın bilgisi dâhiline girince, II. Mahmud'dan Mevlevîhâne'nin yeniden mükemmelen tâmîri konusunda irâde sâdır olmuş ve bu sefer, "(Zîver) güher veş çıkdı bir târih genc-i hâmeden / Kıldı iki kerre binâ bu hankâhu şehriyâr" beytinin işâret ettiği tarihte (H. 1253-M. 1837), tâmîri ikmâl olunan âsitâne bir kez daha, padişâhın da iştirâk ettiği bir semâ mukabelesi ile açılmıştır. Bu ikinci açılış, Şeyh Osman Selâhaddin Efendi'nin meşîhatının yedinci senesine rastlar ve şeyh efendi o vakit henüz on sekiz yaşını idrâk etmektedir. Bu küşâd resminde, Padişâh'ı Mevlevîhâne'nin kapısında karşılayanlar arasında başta Osman Selâhaddin Dede, kudûmzenbaşı Hammâmîzâde İsmâil Dede Efendi ile sernâyî Ali Dede ve diğer dedegân ve muhibbân yer alır. Sultan Mahmud, Osman Selâhaddin Dede Efendi ve diğer dervîşân meyânında, kapı üzerindeki kitâbede menkûş manzûmenin şâiri Zîver Paşa'ya iltifât eder ve dikkatini çeken şu "Sultan Veled devrinde tâ 'Gül Devri' âhenk olına / Ol şâhın ahd-i şevketi nusratla olsun pâydâr" beytini yüksek sesle okuyarak, Dede Efendi ile neyzenbaşına atf-ı nazarla "Öyle ise bugün sizden Gül Devri'ni isterim" talebinde bulunur. Bunun üzerine o günkü açılış mukabelesinde, bestesi Kutb-ı Nâyî Osman Dede'ye ait olan "Gül Devri" isimli peşrevle Sultan Veled Devri ifâ edilir ve ardından yine Osman Dede'nin Rast âyîn-i şerîfi mukabele olunarak, Sultan Mahmud Hân'ın talebine cevap verilmiş olur.⁴¹

Sultan Mehmed Reşad Hân'ın da dile getirdiği üzere, ism-i Celâl meydanında buldukları her vakitte, "rûhâniyyetli, neş'eli" mukabelelere riyâset eden Osman Selâhaddin Dede Efendi'nin şeyhliği dönemlerinde, mâiyetinde dergâhta hizmette bulunmuş mûsikîşinaslar arasında sernâyî Ali Dede, serkuddûmî Ahmed Hüsâmeddin Dede, sernâyî Cemâl Dede ve üstâd-ı mûsikî Hâce Zekâî Dede öne çıkan isimler arasındadır.⁴²

⁴⁰ M. Ziyâ-Karavelioğlu, *age.*, s. 134-141.

⁴¹ Yektâ, *Esâtîz-i Elhân*, c. 3, s. 161-162.

⁴² M. Ziyâ-Karavelioğlu, *age.*, s. 156-157.

Mesnevîhân, bestekâr,
mûsikî âlimi, Şeyh
Seyyid Mehmed
Celâleddîn Dede Efendi
(M.K. İnal, Hoş Sada'dan)

Şeyh Seyyid Mehmed Celâleddîn Dede Efendi (1 Şubat 1849-1 Haziran 1908)

Seyyid Abdülbâkî Nâsır Dede'nin torunu ve Şeyh Osman Selâhaddin Dede Efendi'nin oğlu olan Seyyid Mehmed Celâleddin Dede Efendi, Yenikapı Mevlevîhânesi'nin on dokuzuncu şeyhidir. Kur'ânî ilimler, felsefe, edebiyat, tasavvuf, mesnevîhânlık ve özellikle mûsikî ilmi ve bestekârlık vâdisindeki derin bilgisi ve kudreti meyânında, tanbûr icrâ etmedeki mahâreti de dillere destân olmuştur. Tanbûru, bestekâr Büyük Osman Bey ve yine bestekâr Küçük Osman Bey'lerden meşketmiş, yüksek san'at mahsûlü olmak üzere Dügâh makamından bir de âyin-i şerîf bestelemişlerdir. Mezkûr âyin-i şerîfin Sultan Veled devrine zemîn teşkil eden hârikulâde Dügâh Devr-i Kebîr Peşrevi'ni de Bahâriye Mevlevîhânesi postnişîni, neyzen ve Acemaşîran âyin-i şerîfinin müellifi ve kayınbirâderleri Şeyh Hüseyin Fahreddin Dede Efendi besteleyerek ihdâ buyurmuşlardır. Bu âyin-i şerîf ilk defa olarak 12 Rebî'ülevvel 1323 (17 Mayıs 1905) tarihinde meydan görmüştür. Şeyh Mehmed Celâleddîn Dede Efendi'nin, âsitânedede ve etrâfında vukû bulan hâdiselerin kaydedildiği Defter-i Dervîşân'a, meydana gelen müessif yangın ve dergâh kitaplarının korkunç âkibetine ilişkin ifâdelerine yukarıda değinmiş idik. *Bu hâdisenin, sağlığı zâten kötü olan Celâleddin Dede Efendi'nin rihletine giden yolu kısaltan bir tesiri olduğu açıktır. Oğlu Mehmed Abdülbâkî Dede, şeyh pederinin meşihât ve vefâtı safhalarını Defter-i Dervîşân'da etraflıca kaydetmişlerdir (DD2/80 b). Mehmed Celâleddin Dede, meşihatlerinin yirmi ikinci yılında, 61 yaşında iken vefât etmişler ve yangından harâb olan Mevlevîhane'nin türbesinde sırlanmışlardır. Mehmed Celâleddin Dede Efendi'nin mûsikî ilminin tedvîni ve geliştirilmesi yolundaki meşkleri, irşâd ve telkînleri 20. yüzyıl müzikbilimcileri Yektâ, Arel ve Ezgi'nin o yoldaki kapsamlı çalışmalarını yönlendirmede etkin olmuştur.*⁴³

Tanbûrî Cemil Bey (9 Mayıs 1871-28 Temmuz 1916) Yenikapı Mevlevîhânesi'nde

Olgunluk yolunun dervîşlikten geçtiğine inandığı için oğlu Mes'ud'un öğrenimine karşı çıkıp, ilkokuldan sonra onun ya bir dergâha gidip Mevlevî olmasını ya da kunduracılık gibi bir zenaate sahip olmasını arzu eden Tanbûrî Cemil Bey⁴⁴ hâl-i hayâtında, "hakîkî mekteb-i edeb olan Dergâh-ı Mevlânâ"⁴⁵ candan muhibbi, Mevlevîhânelerin de sâdik zâirlerinden biri idi. Yâr-ı vefâdârı, gençlik arkadaşı, Yanyalı Ferik Mustafa Paşazâde Pertev Bey'in (Demirhan) şu satırları, o dönemde nasıl mânevî feyzlerle gönüllerini, ruhlarını tezyîn ettiklerinin delîlidir:

"..Sık sık Bahâriye ve Yenikapı Mevlevîhânelerine giderdik; âyin seyrederek, kalbimize ateşler döken ney taksimlerini dinlerdik ... târihî hâtırâ neşîdeleri okuyan rüzgârın sesini dinler, bu âhiret sükûnu içinde saatler geçirirdik...

⁴³ Yekta-Irsoy, *age.*, c. 17-9, s. 868-870; M. Ziyâ-Karavelioğlu, *age.*, s. 161-206; İnal, *age.*, s. 109-112.

⁴⁴ Özalp, *age.*, c. 2, s. 148.

⁴⁵ Mes'ud Cemil Tel, *Tanbûrî Cemil'in Hayatı*, Kubbealtı Neşriyatı, İstanbul, 2002, s. 195.

Yenikapı Mevlevîhânesi'nde tanbûr meraklısı ve üstâdı, ehl-i dil bir his ve mânâ adamı olarak merhûm Celâleddin Efendi (bkz. yukarıda, Şeyh Mehmed Celâleddîn Dede Efendi) bizi çok severdi. Orada söz ve saz fasılları yapardık. Cemilî hakikî bir vecd ve cezbe içinde dinler, bilmediğimiz başka âlemlerden gelen bu seslere hayran olurdu. Gözlerinden yaşlar akardı. Mûsikî, rûh ve tarîkatler üzerine, bizi tenvîr edici bahisler açardı..."⁴⁶

Hâl böyle olunca, Türk mûsikisinde yepyeni bir devir açan "üstâd-ı cihân Tanbûrî Cemil Bey" in Devr-i Kebîr usûlünde bestelemiş olduğu İsfahan, Nevâ ve Muhayyer peşrevlerinin, Yenikapı ve Bahâriye Mevlevîhâneleri'nin mânevî iklimlerinde teneffüs ettiği Sultan Veled Devirleri'ne üstâdâne bir nazîre, Dergâh-ı Mevlânâ'ya âşıkâne birer niyâz olduğu kanaatindeyiz.⁴⁷

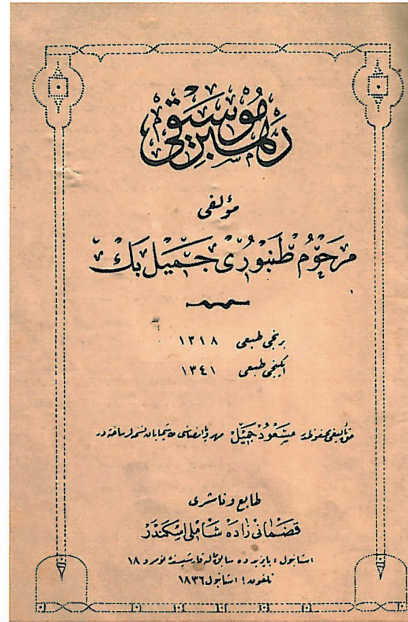
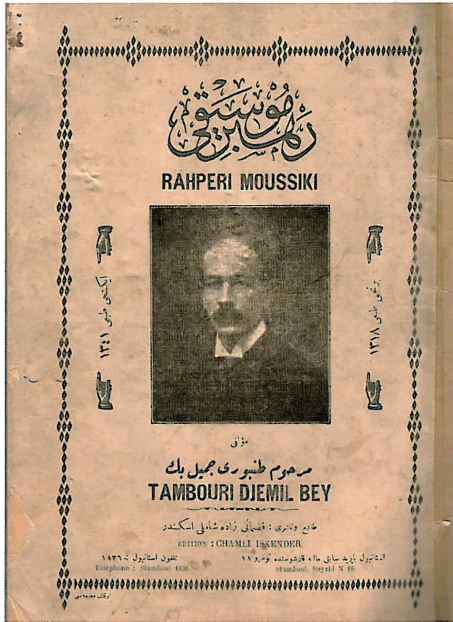
Eyyûbî Hüseyin Dede (Vefatı1860?)

Lâkabı itibâriyle İstanbul Eyûp men'şeli olduğu tahmin olunan bestekâr ve (neyzen ?) Hüseyin Dede, Yenikapı Mevlevîhânesi çilekeşlerindedir. "Mârâ reh-i digerest bîrûn zîcîhât" nutkîyle başlayan Nühüft âyin-i şerîfi Eyyûbî Hüseyin Dede tarafından bestelenmiş ve ilk olarak H. 1276/M. 1860 senesinde Yenikapı Mevlevîhânesi'nde mukabele edilmiştir.⁴⁸ Gölpınarlı'nın Eyüplü Hüseyin Dede'yi "ölümü 1735'ten sonra" ifâdesi ile Nü-

Tanbûrî Cemil Bey

Tanbûrî Cemil Bey'in nazariyat kitabı: *Rehber-i Musiki*

⁴⁶ Tel, age., s. 137.

⁴⁷ Ruhi Ayangil ve O. Öksüzöğlü, "Tanbûrî Cemil Bey Eserlerindeki Usûllerin Metrik Özellikleri ve Ezgi- Motif Yapısına Etkileri", *Üstâd-ı Cihân Tanbûrî Cemil Bey'e Armağan*, İBB Kültür AŞ Yayını, İstanbul, 2016, s. 94-95.

⁴⁸ İrsöy-Yektâ, age., c. 14-8, s. 730; Ergun, age., s. 406-541-637; Öztuna, age., c. 1, s. 358; Heper, age., s. 517; Yılmaz Öztuna, *Büyük Türk Mûsikîsi Ansiklopedisi*, c. 1-2, KB No: 1163/149, Ankara, 1990.

hüft âyini zikretmeden, Rast ve Uşşâk makamlarında iki âyinin bestekârı göstermesi⁴⁹ tedkîke muhtaç bir husustur.

Zekâî Dedezâde Hâfız Ahmed Efendi (Irsoy) (1869-13 Ağustos 1943)

Raûf Yektâ Bey başkanlığındaki önce Dârülelhân, sonrasında İstanbul Belediye Konservatuarı (Raûf Yektâ Bey, Prens Ali Rif'at Çağatay, Hâfız Ahmed Irsoy'dan oluşan) Türk Mûsikisi Tesbit ve Tasnîf Heyeti'nin üyesi, bestekâr, hâfız Ahmed İlhamî Efendi (Irsoy), Hâce Mehmed Zekâî Dede Efendi'nin oğlu olarak 1896 senesinde İstanbul Eyüp'te doğdu. İlk tahsilini Kalenderhâne Mektebi'nde tamamlayıp, sonrasında 1880 senesinde hâfız-ı Kur'an ve hüsn-ü hat icâzetlerini elde etti. Kur'an kıraati ve ilimlerinde derece derece yükselen ve kazanımlarını çeşitli icâzetnâmelerle belgeleyen Hâfız Ahmed Efendi'nin mûsikîdeki ilk hocası, babası Mehmed Zekâî Dede Efendi olmuştur. Türk mûsikîsinin dîndışı ve dîni eserlerini, başta Mevlevî âyinleri olmak üzere hıfzeden Ahmed Efendi'nin bu olağanüstü donanımı, ileride onun Tesbit ve Tasnîf Heyeti üyesi olduğu yıllarda neticesini gösterecek, kurulun gerçekleştirdiği târihî ve bilimsel değeri tartışılmaz nota külliyâtı yayınlarındaki birinci derecedeki itici gücün Hâfız Ahmed Efendi olduğu gerçeğini ortaya koyacaktır. Hâfız Ahmed Efendi, pederi Mehmed Zekâî Dede refâkatinde iştirâk ettiği Bahâriye Mevlevîhânesi'ndeki mukabelelerde âyîn icrâ usûllerini öğrenme yanında, dergâhın postnişini Şeyh Hüseyin Fahreddin Dede Efendi'den de Farsça, ney ve nota dersleri alarak bilgilerini ge-

49 Gölpinarlı, *age.*, s. 457.

nişletir. Babası Zekâî Dede'nin vefâtından sonra da hem Bahâriye Mevlevîhânesi kudûmzenbaşılığını, hem de Dârüşşafaka Mektebi mûsikî hocalığı vazîfelerini derûhte eder. 1318'de de, kendisinden nâ't-ı şerîf ve mîrâciyye meşk ettiği hocası serkuddûmî Ahmed Hüsâmeddin Dede'nin vefâtını müteakîb, Yenikapı Mevlevîhânesi'nde kudûmzenbaşısı olarak hizmete başlar ve "semâhâneler kub-belerini çınlatarak" hizmetlerini şevkle sürdürür. Muhtelif okullarda mûsikî hocalığı görevlerinde bulunan, bestekârlık vâdisinde ilâhîden âyîne 300 civârında eser te'lîf eden Hâfız Ahmed Efendi'nin bestelediği ve "Ey derâverde cihân râzî nây" nutkıyle başlayan Beyâtîbûselik makamındaki âyîn-i şerîfi ilk kez, 1323 Rebî'ülevvelinin 20. (25 Mayıs 1905) Perşembe günü Yenikapı Mevlevîhânesi'nde meydan görür. Müsteâr makamında bestelediği ikinci âyîn-i şerîf ise tekke ve dergâhların kapatılması neticesinde mukabele imkânı bulamaz. 13 Ağustos 1943'te vefât eden Hâfız Ahmed İlhâmî (Irsoy) Efendi, Eyüp Gümüştüğü'ndeki Kaşgârî Dergâhı civârında babası Zekâî Dede'nin kabri yanında sırlanmıştır.⁵⁰

Konservatuar tasnif heyeti:
Hâfız Ahmed Irsoy (solda),
Rauf Yektâ (ortada) ve Ali
Rifat Çağatay (sağda)

Bolâhenk Nûrî Bey (1834-1909)

Moralî Bekir Paşazâde mültezimlerinden Hacı Mehmet Ali efendi'nin oğlu olarak 1834 yılında İstanbul'da doğan Bolâhenk Nûrî Bey, başta Dellâlzâde İsmâil Efendi olmak üzere devrinin diğer üstâdlarından yararlandı. Klâsik üslûpta beste, semâî, durak ve ilâhîler yanında bir de âyîn-i şerîf bestelemiştir. Tophâne-i Âmire İstihkâm ve Muayene Dâiresi hulefâsından ve Mevlevî muhibbânından olan Bolâhenk Nûrî Bey'in "Ân subhî seâdethâ çün nûrî feşân âyed" nutku ile başlayan Bûselik makamındaki âyîn-i şerîfi (4 Haziran 1885 Perşembe) Yenikapı Mevlevîhânesi'nde ilk kez meydan görmüştür. Bolâhenk Nûrî Bey 1328 (1909) tarihinde vefât etmiş olup, Fâtih Câmîî hazîresine defnedilmiştir.⁵¹

⁵⁰ İnal, *age.*, s. 46-47; Irsoy-Yektâ, *age.*, c. 16-8, s. 849-852.

⁵¹ Irsoy-Yektâ, *age.*, c. 17-9, s. 883-884; İnal, *age.*, s. 235-236.

Rauf Yektâ, Darüelhan öğrencileriyle birlikte

Raûf Yektâ Bey (5 Mart 1871-8 Ocak 1935)

Türk mûsikîsi nazariyat ve metodolijisini 20. yüzyılda tedvîn eden üç büyük müzikbilimciden (diğerleri Hüseyin Sadettin Arel ile Dr. Subhi Ezgi) ilki olan Raûf Yektâ Bey'in, Yegâh makamında bestelediği "Ey nây-i hoş nevâyî ki dildâru dil hoşî" nutku ile başlayan âyîni şerîfi H. 3 Muharrem 1342 (M. 16 Ağustos 1923) tarihinde Yenikapı Mevlevîhânesi'nde meydan görmüştür. *Lavignac Müzik Ansiklopedisi*'ndeki "Türk Mûsikîsi" başlıklı monografi ile *Türk Mûsikîsi Tarihi*, *Türk Mûsikîsi Nazariyâtı*, *Esâtîz-i Elhân* eserlerinin müellifi, Dârülelhân ve İstanbul Belediye Konservatuvarı Türk Mûsikîsi Tesbit ve Tasnif Heyeti Reisi olan Raûf Yektâ Bey, Yenikapı Mevlevîhânesi'nin son zamanlarında, âsitânenin neyzenbaşılık görevini de derûhte etmiştir.⁵²

Şeyh Seyyid Mehmed Abdülbâkî (Baykara) Dede Efendi (20 Temmuz 1883-28 Şubat 1935) ve Oğlu Neyzen Gavsî (Baykara) Dede (24 Mart 1902-15 Kasım 1967)

Yenikapı Mevlevîhânesi'nin, Şeyh Ebûbekir Kütahyavî soyundan gelen yirminci ve son şeyhi Seyyid Abdülbâkî Dede Efendi'dir. Pederi muhtemleri Şeyh Seyyid Mehmed Celâleddin Dede Efendi'nin 1 Haziran 1908'de vefâtı üzerine âsitâne şeyhliğine tâyîn olunan Mehmed Abdülbâkî Dede Efendi, muallim Musâ Dede'den Kur'ân-ı Kerîm; Davutpaşa Rüşdiyesi'nden mezûniyetinden sonra, pederi Celâleddin Dede Efendi'den Mesnevî; Demircili Ahmet Fuat Efendi'den sarf, nahiv, mantık; Bayezid Kütüphânesi hâfız-ı kütübu İsmâil Sâib (Sencer) Efendi'den meânî, akâid, kelâm ve Şifâ-i Şerîf okumuş; Südlüce Sâdi Şeyhi Elif Efendi'den Mesnevî ve tasavvufa ilişkin dersler alarak 1906 senesinde icâzetle mesnevîhân

⁵² Yektâ-İrsoy, *age.*, c. 17-9, s. 911-912.

olmuştur. Pederi Celâleddin Dede Efendi'nin ilerleyen hastalığı nedeni ile 1903 yılında Şeyh Celâleddin Dede Efendi'ye vekâleten, Konya makam çelebisi Abdülvâhîd Çelebi Efendi tarafından destâr-ı gîsûdâr ile kıraat-i ism-i Celâl'e ve mukabele icrâsına izin verilmiştir. Mehmed Celâleddin Dede Efendi'nin irtihâlinden sonra, Konya Âteşbâz-ı Velî zâviyedârı Yakup Dede tarafından gönderilen meşihatnâmenin, kalabalık bir cemâat huzûrunda Şeyh Hüseyin Fahreddin Dede Efendi tarafından ayakta okunması ve Meclis-i Meşâyih Reisi Elif Efendi tarafından duâ ve Fâtihâ sonrasında Mevlevî Gülbankiyle post iclâsı gerçekleşmiştir.⁵³ Dergâhların 1925'te kapanmasına kadar on yedi yıl süreyle Yenikapı Mevlevîhânesi şeyhliğini derûhte eden Mehmed Abdülbâkî Dede Efendi'nin meşihatinde, daha önce yangınla harâb olan âsitâne, Sultan V. Mehmed Reşâd Hân'ın himmeti ile Mîmâr Kemâleddin Bey tarafından yeniden tâmîr ve inşâ edilerek ihyâ edilmiş ve bu dönem, Yenikapı Mevlevîhânesi'nin ve Türk mûsikîsinin son parlak dönemi olmuştur. Şâîr ve aynı zamanda mûsikîşinâs da olan Şeyh Abdülbâkî Dede Efendi'nin, "Parladıkça pîş-i çeşmimde münevver gözlerin" güfteli, Devr-i hindî usûlündeki bir Tâhîrbûselik şarkı bestelediği bilinir.⁵⁴ Zamân-ı meşihatlerinde, Yenikapı Mevlevîhânesi'nde doğan son şeyh çocukları olan iki oğlundan 1902 doğumlu Gavsî (diğeri Rûsûhî) Efendi de 1919'da "dede" unvânını almış, sonrasında mûsikîmizin değerli bir neyzeni ve bestekârı olarak şöhret bulmuştur. Böylelikle Yenikapı Mevlevîhânesi'nden son yetişen mûsikîşinâs Şeyh Abdülbâkî Dede Efendi evlâdı, neyzen, bestekâr Gavsî (Baykara) Dede olmuştur.

Abdülbâkî Dede Efendi, dergâhların kapatılmasından sonraki dönemde bir süre Darülfünun'da Farsça müderrisliği yapmış ve diğere bazı okullarda öğretmenlik vazîfesi ile hayatını kazanır olmuştur. Vefâtına, "Âlem-i câvîde gitti rûh-ı şeyh-i

Neyzen Tevfik'in cenazesi:
Ney üfleyen, Yenikapı
Mevlevîhanesi son şeyhi
Bâkî Dede'nin büyük oğlu
Gavsî Baykara

⁵³ M. Ziyâ-Karavelioğlu, *age.*, s. 207-208.

⁵⁴ Öztuna, *age.*, c. 1, s. 150.

Sedirde oturan şeyh efendiler:
Osman Selâhaddin Dede,
Hüseyn Fahreddin
ve Atâullah Dede Efendiler

Mevlevî” (1353) mısra’ıyla Tâhir Olgun tarafından; “Aşk-ı Mevlânâ ile Bâkî Efendi gitdi âh” (1353) mısra’ıyla Abdülbâkî Gölpinarlı tarafından; “Binüçyüzelliüçde Şeyh Bâkî göçdü Bâkî’ye” (1353) mısra’ıyla son Üsküdar şeyhi Şeyh Ahmed Remzî Dede Efendi ve “Gitdi Bâkî-i nükte senc efsûs” (1353) mısra’ıyla Suûd Ebüs’suûd Efendi tarafından târihler düşürülmüştür.⁵⁵

YENİKAPI MEVLEVÎHÂNESİ’NDE BAYRAMLAŞMA USÛLÜ

Yenikapı Mevlevîhânesi yalnızca, edeb, erkân, ilim, irfan, edebiyat, hüsn-ü hatt ve mûsikî alanlarındaki eğitim, geliştirme gibi hizmetleriyle değil, gelenek ve göreneğe ilişkin usûllere titizlikle riâyet eden merâsim uygulamaları ile de dikkat çekmiş, kültür ve toplum hayatımıza izler bırakmıştır. Gelenek göreneğe dair bu merâsimlerin başlıcası, muâyede merâsimi yani bayramlaşma usûlüdür. Kemâl Ahmed Dede zamanından (17. yüzyıl) beri uygulanan güzel bir âdet olarak, bayramlarda dedegân ve dervişân toplu olarak, önlerinde âyinhanlar, neyzenler ve kudûmzenler olduğu halde Mevlevîhâne’den çıkıp, yol boyunca da âyîn okuyarak Merkez Efendi Dergâhı’na gelirler imiş. Burada bayram namazı edâ edildikten sonra, Hz. Merkez Muslihiddin (K.S.) türbesi önünde bütün dedegân ve dervişân ve bilcümle Mevlevî muhibleri halka teşkil edip, (zamanın) Mevlevî şeyhi efendinin gülbang çekip, bilâhare Merkez Efendi Dergâhı postnişini efendi ile bayramlaşmanın ardından, yine tıpkı gelindiği düzenle, ney ve kudûmler eşliğinde âyîn okuyarak âsitâneye dönerler imiş. Yüzyıllardır süren bu harikulâde âdet ve merâsimin yasaklanması girişimlerine karşı, Şeyh Mehmed Celâleddin Dede’nin verdiği cansiperâne uğraşlar da buruklukla hatırlanması gereken mâzî hâtıraları arasındaki yerini almıştır.⁵⁶

⁵⁵ Öztuna, *age.*, c. 1, s. 150; M. Ziyâ-Karavelioğlu, *age.*, s. 206-208.

⁵⁶ M. Ziyâ-Karavelioğlu, *age.*, s. 178.

Yenikapı Mevlevîhânesi'nin kurulduğu devirden, Devlet-i Aliyye'nin son bulmasına kadar geçen zamanda IV. Murad, III. Selîm, II. Mahmud, V. Mehmed Reşâd gibi padişâhların Mevlevîhâne'yle çeşitli sebeplerle ilgi ve bağlarının olduğunu biliyoruz. Padişâhlar içinde Mehmed Reşâd (V. Mehmed) gibi, Abdülaziz Hân'ın da "tarîkat-ı Mevleviyye mahabbetinden nâşî ney üflemeye meraklı olduklarını, harem-i hümayûnda geceleri uzun uzun ney ile taksimler ettiğini" kaleme alan başkâtibi Âtîf Bey, hünkârın herhangi bir Mevlevîhâneyi, bu arada Yenikapı Mevlevîhânesi'ni veya bir diğerini ziyaret edip etmediğini anlamayı sağlayacak ilâve bir mâlûmat vermemektedir.

Yenikapı Mevlevîhânesi'nin kuruluşundan, sırlandığı 1925 yılına kadar post makamını şereflendirmiş yirmi Mevlevî büyüğü, âsitâne şeyhi içinde mûsikînin bestekârlık ve ilim şubeleri ile bizzat meşgûl olmuş, eser vermiş, başta âsitânenin on dördüncü şeyhi Ali Nutkî Dede Efendi ve kardeşleri Abdülbâkî Nâsır Dede ile Abdürrahim Kühî Dede, Nâsır Dede'nin oğlu Şeyh Osman Selâhaddin Dede ile torunu şeyh Mehmed Celâleddin Dede ve Celâleddin Dede'nin oğlu son şeyh Abdülbâkî Dede efendiler gerek Mevlevîhâne, Mevlevî kültürü, âdab ve erkânı, gerekse mûsikî tarihimiz bakımından fevkalâde değer ve önemi hâiz şahsiyetlerdir.

Ali Nutkî Dede Efendi'nin 26 Mayıs 1799'dan itibaren kaleme aldığı *Defter-i Dervîşân* kayıtlarında isimleri ve meslekleri geçen otuzun üzerinde bestekâr ve mûsikîşinasın ayrıntılı özgeçmişleri elimizde bulunmasa da, hiç olmazsa isimleri ve dergâha intisâb ettikleri, arakîyye giydikleri, sikkelerinin tekbirlendiği, vb. tarih bilgilerine bile ulaşılması, müzikbilim açısından son derecede değerli bulgulardır.

Yenikapı Mevlevîhânesi'nde bulunmuş, oradan yetişmiş olduğunu (muhtemel eksikleri ile) tesbit edebildiğimiz mûsikîşinâslar (çeşitli vesîlelerle âsitâneyi ziyâret edenler dışında) Büyük İtrî'den, neyzen bestekâr Gavsî Baykara'ya kadar kırk beş isimli bir listeyi oluşturmaktadır.

Âsitânedede hizmette bulunmuş son kudûmzenbaşı ve na'thân Zekâî Dedezâde Hâfız Ahmed (Irsoy) Efendi olduğu gibi, son neyzenbaşı da bestekâr, müzikolog Raûf Yektâ Bey'dir. Her ikisinin de talebesi olması hasebiyle, son devir üstâdlarından kudûmzenbaşı, bestekâr Sadettin Heper'in de (10 Mayıs 1889-11 Mayıs 1980) Yenikapı Mevlevîhânesi'nin mânevî havasını teneffüs eden bahtiyârlar arasında olduğunu kaydedelim. Yenikapı Mevlevîhânesi'nden yetişen son mûsikîşinâs ise, dergâhın son şeyhi Seyyid Mehmed Abdülbâkî Efendi'nin oğlu, dede, neyzen ve ünlü Sûznâk şarkının bestekârı, merhûm Gavsî Baykara'dır ki üstâd bu eserinde, hayatlarıyla, hâtıralarıyla üç yüz elli yıllık muhteşem bir kültür-medeniyet hârîkasına, âdetâ rakîk bir hâtîme çekmiş gibidir:

*Dokunma kalbime zîrâ çok incedir kırılır
O tıpkı mâbede benzer ki orda hıçkırılır
Gülersen aşkuma gönlüm harâb olur yıkılır
O tıpkı mâbede benzer ki orda hıçkırılır.*

YENİKAPI MEVLEVİHÂNESİ'NDE YETİŞMİŞ, HİZMET ETMİŞ MÜSİKİŞİNÂSLAR

Sıra	Adı/Lâkabı/Mahlâsı	Tarih/Vüzyıl/ Dönem	Meşihat	Mesleği/Hizmeti
1	Buhûrîzâde Mustafa İtrî Çelebi	(1635?-1712?) 17.-18. yüzyıl	Câmî Ahmed Dede (vefatı 1082-M. 1671)	Bestekâr, şâir, hattât, hânende
2	III. Sultan Selim Hân	1761-1808	Ali Nutkî Dede, Nâsır Dede	Pâdişâh, bestekâr, tanbûrî, neyzen, şâir
2	Musâhib-i Şehriyârî [Vardakosta] Seyyid Ahmed Ağa	1728?-1794 18. yüzyıl	Kütahyavî Ebûbekir Dede, Ali Nutkî Dede Efendi	Bestekâr, neyzen, kudûmzen
3	Hâfız Abdürrahîm Şeydâ Dede Efendi	H. 1214/M. 1798	Ebûbekir Dede, Ali Nutkî Dede, Nâsır Dede	Bestekâr, dede, hâfız, şâir, âyinân, nâyî, kudûmzenbaşî
4	Ali Nutkî Dede Efendi	1762-1804 19. yüzyıl	Ebûbekir Kütahyavî ve kendisi	Şeyh, bestekâr
5	Abdülbâkî Nâsır Dede Efendi	1765-1821	Ebûbekir Dede, Ali Nutkî Dede Efendi ve kendisi	Şeyh, Neyzenbaşî bestekâr, şâir, mûsikî âlimi
6	Abdürrahim Künhî Dede Efendi	1769 -1831	Ebûbekir Dede, Hüseyin Hüsni Dede Efendi ve kendisi	Şeyh, kudûmzenbaşî, şâir, bestekâr
7	Musâhib-i Şehriyârî Hammâmîzâde İsmâil Dede Efendi	1778-1846	Ali Nutkî Dede Efendi, Nâsır Dede, Hüseyin Hüsni Dede, Künhî Dede, Osman Selâhaddin Dede	Bestekâr, dede, na'thân, neyzen, sermüezzin, musâhib-i şehriyârî
8	Derviş Mehmed	1190/1777	Ali Nutkî Dede Efendi	Na'than (türbedar)
9	Derviş Mehmed	1190/1777	Ali Nutkî Dede Efendi	Mûsikârî
10	Koca Derviş Ömer	1191/1778	Ali Nutkî Dede Efendi	Neyzen
11	Derviş (Seyid) Hasan (sonradan Filibe şeyhi olmuştur)	1204/1794	Ali Nutkî Dede Efendi	Neyzenbaşî
12	Derviş Mehmed Emin	1213/1799	Ali Nutkî Dede Efendi	(Sonradan Galata, Beşiktaş, Kasımpaşa hânkâhlarında neyzenbaşî olmuştur) Neyzen
13	(Zileli) Derviş İbrahim	1203/1789	Ali Nutkî Dede Efendi	Hâfız
14	Ebûbekir	1203/1789	Ali Nutkî Dede Efendi	Hâfız
15	Azizî Mehmed Ârif Ağa	1203/1789	Ali Nutkî Dede Efendi	Kemânî
16	Ahmed Ağa (Birâder-i Derviş Nuri)	1210/1796	Ali Nutkî Dede Efendi	Kemânî
17	Ali Beg	1212/1798	Ali Nutkî Dede Efendi	Neyzen
18	Mustafa Ağa ez çavuşân-ı Harem-i Hümâyûn	1214/1800	Ali Nutkî Dede Efendi	Hâfız

YENİKAPI MEVLEVÎHÂNESİ'NDE YETİŞMİŞ, HİZMET ETMİŞ MÜSİKİŞİNÂSLAR

Sıra	Adı/Lâkabı/Mahlâsı	Tarih/Yüzyıl/ Dönem	Meşihat	Mesleği/Hizmeti
19	Bülbül Hâfız Efendi (türbedâr-ı sultânînin zâdesi)	1215/1801	Ali Nutkî Dede Efendi	Hâfız
20	Mücellid Hezârfen Dervîş Mustafa	1219/1805	Abdülbâkî Nâsır Dede Efendi	Neyzenbaşı
21	Seyyid Dervîş Mehmedzâde	1221/1807	Abdülbâkî Nâsır Dede Efendi	Kemânî ya'ni rebâbî
22	Dervîş Ali	1221/1807	Abdülbâkî Nâsır Dede Efendi	kemânî yâ'ni rebâbî (meydancı, duacı)
23	Konevî Dervîş Ali	1224/1810	Abdülbâkî Nâsır Dede Efendi	Semâzenbaşı
24	Mûsâ Dedezâde Dervîş Osman Bahâeddin	1224 1810	Abdülbâkî Nâsır Dede Efendi	Müezzin
25	Ammizâde Dervîş Mehmed eşşehir bi-tarikatçı	1225/1810-11	Abdülbâkî Nâsır Dede Efendi	Neyzenbaşı
26	Kerestecizâde Nuri Dervîş Mustafa	1225/ 1810-11	Abdülbâkî Nâsır Dede Efendi	Müezzin, aşırhân
27	Seyyid Dervîş Ali (Kemânî, Duacı)	1229/1814	Abdülbâkî Nâsır Dede Efendi	Neyzenbaşı
28	Edirneli Dervîş Hacı Hasan	1232/1817	Abdülbâkî Nâsır Dede Efendi	Müezzin-i sâni, imam, neyzenbaşı
29	Akşehirli Dervîş Ömer	1233/1818	Abdülbâkî Nâsır Dede Efendi	Hâfız
30	Mukabele kalemi kâtiplerinden Salih Efendi	1234/1819	Abdülbâkî Nâsır Dede Efendi	Neyzen
31	Ali Dede	H.1253-M. 1837	Osman Selâhaddin Dede Efendi	Serneyzen
32	Cemâl Dede	1880?	Osman Selâhaddin Dede Efendi	Serneyzen
33	Mûsâ Dede (Na'than, Durakçı Behlül Efendi'nin hocası)	1880?	Osman Selâhaddin Dede Efendi	Neyzen
34	Behlül Efendi (Dergâh neyzeni Mûsâ Dede'nin talebesi)	Vefâtı: M. 1895	Osman Selâhaddin Dede Efendi	Serhânende, durakçı, na'thân, âyinhân, neyzen, dâirezen, bestekâr
35	Ahmed Hüsâmeddin Dede	1839-1900	Osman Selâhaddin Dede Efendi	Bestekâr, kudümzenbaşı, rübâbî, sinekemânî, na'thân, âyinhân
36	Yeniköylü Hasan Efendi	1822-1905	Osman Selâhaddin Dede Efendi	Müezzinbaşı, zâkir, hânende, bestekâr, hattat

YENİKAPI MEVLEVİHÂNESİ'NDE YETİŞMİŞ, HİZMET ETMİŞ MÜSİKİŞİNÂSLAR

Sıra	Adı/Lâkabi/Mahlâsı	Tarih/Yüzyıl/ Dönem	Meşihat	Mesleği/Hizmeti
37	Mehmed Zekâî Dede Efendi	1824-1897	Osman Selâhaddin Dede Efendi	Bestekâr, hâfız, âyinân, kudümzenbaşı
38	Mehmed Celâleddin Dede Efendi	1849-1908 20. yüzyıl	Osman Selâhaddin Dede Efendi ve kendisi	Şeyh, mesnevîhân, bestekâr, tanbûrî, mûsikî âlimi
39	Eyyûbî Hüseyin Dede	?-H. 1276/M. 1860	Mehmed Celâleddin Dede Efendi	Bestekâr, dede, neyzen?
40	Zekâî Dedezâde Hâfız Ahmed Efendi	1869-13.08.1943	Mehmed Celâleddin Dede Efendi	Kudümzenbaşı, bestekâr, hâfız
41	Mehmed Abdülbâkî (Baykara) Dede Efendi	20.07.1883- 28.02.1935	Mehmed Celâleddin Dede ve kendisi	Şeyh, müderris, bestekâr
42	Derviş Hilmi (İbrahim Edhem)	Vefatı: 1340/1337/ 1921	Mehmed Celâleddin Dede Mehmed Abdülbâkî Dede Efendi	Neyzenbaşı (20 yıl süreyle)
43	Bolâhenk Nûri Bey	1834-1909	Mehmed Celâleddin Dede Mehmed Abdülbâkî Dede Efendi	Bestekâr, neyzen
44	Raûf Yektâ Bey	05.03.1871- 08.01.1935	Mehmed Celâleddin Dede Mehmed Abdülbâkî Dede Efendi	Neyzenbaşı bestekâr, müzikolog
45	Gavsî Baykara (Son şeyh Mehmed Abdülbâkî Efendi'nin oğlu)	24.03.1902 15.11.1967	Mehmed Celâleddin Dede Mehmed Abdülbâkî Dede Efendi	Dede (1919), bestekâr, neyzen

Sohbet odası

KAYNAKÇA

- Abdülbâkî Nâsır Dede Efendi, *Tahrîriye*, Süleymaniye K., Nâfiz Paşa, No: 1242.
- Abdülbâkî Nâsır Dede Efendi, *Tedkîyk ü Tahkîyk*, Süleymaniye K., Nâfiz Paşa, No: 1242/1.
- Aksüt, Sâdun, *Türk Müsîkîsinin 100 Bestekârı*, İnkılâp Kitabevi, İstanbul, 1993.
- Ali Ufkî, *Mecmûa-i Sâz ü Söz* (Ayangil Arşivinde mevcut mikrofilm), British Library, Sloane Books, No: 3114.
- Ali Nutkî Dede, *Defter-i Dervîşân*, Süleymâniye K., Nâfiz Paşa, No: 1194.
- Arslan, Fazlı, *İslâm Medeniyetinde Müsîkî*, Beyan Yayınları, İstanbul, 2015.
- Ayangil, Ruhi, “Yenikapı Mevlevîhânesi’nden Yetişen Müsîkîşinaslar”, *Yenikapı Mevlevîhânesi Restorasyonu*, Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul, 2015.
- Ayangil, R. ve O. Öksüzöğlü, “Tanbûrî Cemil Bey Eserlerindeki Usûllerin Metrik Özellikleri ve Ezgi-Motif Yapısına Etkileri”, *Üstâd-ı Cihân Tanbûrî Cemil Bey’e Armağan*, İBB Kültür AŞ Yayını, İstanbul, 2016.
- Can, Halil, “Mevlevîlikte Müsîkî ve Müsîkîde Mevlevîler”, *Musikî Mecmuası*, sayı 229, Hüsnûtabiat Matbaası, İstanbul, 1967.
- Ergun, Sadettin Nüzhet, *Türk Müsîkîsi Antolojisi*, c. I-II, Rıza Koşkun Matbaası, İstanbul, 1942.
- Ezgi, Dr. Subhi, *Temcîd-Nâ’t-Salât-Durak [TNSD]*, İstanbul Konservatuvarı Neşriyatı, İstanbul, 1945.
- Gölpınarlı, Abdülbâkî, *Mevlânâ’dan Sonra Mevlevîlik*, İnkılâp Kitabevi, İstanbul, 1953.
- Güzel, Abdurrahman, Prof., *Tekke ve Zâviyelerin İslâm Düşüncesindeki Yeri ve İlgası*, Feryal Mat., Ankara, 1992.
- Heper, Sadettin, *Mevlevî Âyinleri*, Konya Turizm Derneği Yay., Konya, 1974.
- İnal, İbn’ülemîn Mahmud Kemâl, *Hoş Sadâ*, İş Bankası KY, Maarif Basımevi, İstanbul, 1958.
- Kaya, Bayram Ali ve Sezâî Küçük, *Defter-i Dervîşân, Yenikapı Mevlevîhânesi Günlükleri [D 1] ve [D 2]*, Zeytinburnu Belediyesi Kültür Yayınları 17, İstanbul, 2011.
- Koçu, Reşad Ekrem, “Yenikapı Mevlevîhânesi”, *Müsîkî Mecmuası [MM]*, sayı 170, İstanbul, 1962.
- Oransay, Gültekin ve Kâzım Uz, *Müsîkî İstîlâhâtı [MI]*, Küğ Yayını, Ankara, 1964.
- Özalp, Dr. M. Nazmi, *Türk Müsîkîsi Tarihi I-II*, MEB, No: 3109, İstanbul, 2000.
- Öztuna, Yılmaz, *Büyük Türk Müsîkîsi Ansiklopedisi I-II*, KB No:1163/149, Ankara, 1990.
- Tel, Mes’ud Cemil, *Tanbûrî Cemil’in Hayatı*, Kubbealtı Neşriyatı, İstanbul, 2002.
- Unat, Fâik Reşit, *Hicrî Tarihleri Milâdî Tarihlere Çevirme Kılavuzu*, TTK Basımevi, Ankara, 1984.
- Yektâ, Raûf, *Esâtîz-i Elhân [EE]*, Mahmud Bey Matbaası, İstanbul, 1318/1900.
- Yektâ, Raûf ve Ahmet Irsoy, *Türk Müsîkîsi Klâsiklerinden Mevlevî Âyinleri [MA]*, İK Neşriyatı, Hâşim Matbaası, İstanbul, 1934-1939.
- Yektâ, Raûf, *Türk Müsîkîsi*, Pan Yayıncılık, İstanbul, 1986.
- Ziyâ Bey, İhtifalci, *Yenikapı Mevlevîhânesi*, Ataç Yayınları, İstanbul, 2005.
- Zilfi, Madeline C., *Osmanlı Ulemâsı*, çev. Mehmet Faruk Özçınar, Birleşik Yayınevi, Ankara, 2008.

WEBGRAFYA

- https://tr.wikipedia.org/wiki/Tekke,_zaviye_ve_turbelerin_kapatilmasi [18.11.2015, Ist, 13.54]
- <http://www.ttk.gov.tr/index.php?Page=Sayfa&No=385> (TTK, Tarih Çevirme Kılavuzu) [23.11.2015, Ist, 05.11]
- <http://www.ibayrak.com/hicri-miladi-takvim.asp> [Tarih Çevirme Kılavuzu] [25.11.2015, Ist, 04.30]